

Dijkvisie Papendrecht

Colofon

Vastgesteld door de gemeenteraad op 12 december
2013

Opgesteld door de afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling,
Judit Bax en Danielle Wijnen.

Met bijdrages van Matthijs de Boer Stedenbouw,
Marijke Beek en Ina Kleijwegt.

Inhoud

1	Aanleiding en doel van de dijkvisie	4
2	Een korte geschiedenis van het dijklint	11
3	Logica visie: het dijklint als kralenketting	21
4	De draad: de openbare ruimte	23
5	De kralen aan de ketting: de dijkbebouwing	36
6	Toekomst van de waterkering	49
7	Kansen voor de toekomst: Noordhoek	51
8	Vervolg	54
A	De Keur	57

1 Aanleiding en doel van de dijkvisie

1.1 Waarom een visie voor de dijk?

Het antwoord op deze vraag ligt in de historie van Papendrecht: het dijklint is de oorsprong van Papendrecht. De dijk is de waterkering, de weg en ook de plek om te wonen. Vanuit de historie is de dijk nauw vervlochten met het landschap. Heel lang, tot in de twintiger jaren van de 20e eeuw is de bebouwing langs het dijklint de enige bebouwing in Papendrecht. Na de oorlog groeit Papendrecht heel hard in de polder en verandert de positie van de dijk. Was het lint vroeger de enige bebouwing in het landschap, nu is het dijklint een landschappelijk element in stedelijk gebied. (In hoofdstuk 2 wordt de verstedelijking van Papendrecht beschreven.)

Vóór deze snelle groei was het dijklint Papendrecht. Daarna is de dijk een historisch lint binnen een moderne gemeente en wordt daarmee uniek binnen de gemeente. Dit unieke karakter bestaat uit een aantal lagen:

- Het dijklint ligt op een unieke locatie van Papendrecht: langs de rivier.
- De dijk is uniek door het dijkprofiel en de individuele oplossingen die bewoners en ondernemers hebben bedacht voor het opnemen van het hoogteverschil in woning, erf of bedrijf. De rest van Papendrecht is grotendeels gebouwd op opgehoogd weiland.
- De dijk is uniek door de geleidelijke ontwikkeling van de bebouwing in tegenstelling tot de rest van Papendrecht.
- De dijk is uniek door de functiemenging. De ligging van de dijk tussen de rivier en het achterland bood mogelijkheden voor werven, boerderijen en woningen. Dit is een tegenstelling met

de rest van Papendrecht waar wonen en werken veel meer gescheiden is.

In de periode van snelle groei van Papendrecht is niet alleen de Papendrechtse Polder sterk veranderd, maar ook het dijklint zelf. De overstroming van 1953 is aanleiding voor het Deltaplan: het achterland moest worden beschermd en dijkverzwaring kreeg prioriteit. Vanaf halverwege de jaren '80 van de vorige eeuw worden deze plannen voor de dijkverzwaring in Papendrecht opgesteld en uitgevoerd. Daarbij worden in de eerste periode veel woningen gesloopt. De dijk is op deze delen een waterkering zonder bebouwing geworden. In Papendrecht ontstond verzet tegen de rigoureuze dijkverzwaring. Er kwam een tegenbeweging op gang. In 1983 is Stichting Dorpsbehoud opgericht, als reactie op onder andere de dijkverzwaringsplannen en Bestemmingsplan Oost-eind, waarbij de binnendijkse bebouwing aan Oost-eind en Matena werd wegbestemd. Westeind, Oude veer, Bosch en Kraaihoek bleven gespaard omdat de plannen deels werden aangepast en de waterkering hier buiten het Slobbengors om werd aangelegd. De turbulente geschiedenis wordt niet alleen veroorzaakt door de dijkverzwaring. Ook grootschalige nieuwbouw roept verzet op bij bewoners van de dijk. Daarnaast vinden ook kleinere, pandsgewijze veranderingen aan de dijk plaats door schaalvergroting van zowel bedrijven als woningen. Hierdoor wordt sluipenderwijs het unieke karakter van het dijklint aangetast.

De toename van het vrachtverkeer ten opzichte van de scheepvaart is ook een enorme maatschappelijke verandering. Veel van de bedrijventerreinen

van Papendrecht liggen buitendijks en kunnen alleen worden bereikt door verkeer dat de dijk kruist of zelfs gebruikt als route. Dit verhoudt zich slecht tot het kleinschalige en gemengde gebied dat de dijk is.

Bij bewoners van de dijk, maar ook bij het bestuur van Papendrecht wordt de roep om de dijkkarakteristiek te bewaren sterker. Bovenstaande ontwikkelingen hebben geleid tot een herwaardering voor de dijk als een bijzonder stukje Papendrecht en een pleidooi voor het behoud van het unieke karakter. In de structuurvisie, vastgesteld 2 juli 2009, wordt het opstellen van de dijkvisie geagendeerd. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is het bewaren en versterken van de kwaliteit van de dijk als groen en landschappelijk element in het stedelijk gebied van Papendrecht. De dijkvisie is in het collegeakkoord 2010-2014 opgenomen. Doel is de waarde van het Papendrechtse dijklint te koesteren en versterken.

1.2 Ambities Structuurvisie Papendrecht 2020

Kerndoel voor de structuurvisie is de kwaliteit van leven behouden en versterken, zodat het in Papendrecht voor iedereen goed wonen, goed leven en goed werken is, nu en in de toekomst. Basis voor dit doel is behoud en versterking van de identiteit van Papendrecht. Het dijklint met zijn historisch gegroeide, ruimtelijke en functionele diversiteit is belangrijk voor de identiteit van Papendrecht. Het dijklint toont de historie van Papendrecht en de verbinding van de gemeente met de rivier.

De recreatieve structuur wil de gemeente met de Structuurvisie versterken door het herkenbaar en beleefbaar maken van de historische structuren, het versterken van de relatie tussen centrum en de rivier en het ontwikkelen van een doorgaand voet- en fietspad langs de dijk en de rivier.

De dijkvisie geeft invulling aan de bovengenoemde ambities, in samenhang met andere ambities uit de Structuurvisie zoals voor groen, water, wonen, werken en een duurzaam veilig verkeers- en vervoerssysteem.

De dijkvisie biedt een kader voor toekomstige ontwikkelingen. Het hoofdstuk over de openbare ruimte schetst ideeën voor de inrichting van het dijklint en van cruciale plekken aan het dijklint die kunnen bijdragen aan verbetering van de continuïteit van het lint. Het hoofdstuk over de bebouwing beschrijft welke kenmerken zorgen voor samenhang aan het lint en wat op basis daarvan de uitgangspunten zijn bij vernieuwing aan de dijk.

De Dijkvisie Papendrecht wordt een beleidsdocument dat binnen de gemeente kaderstellend is. Het is geen uitvoeringsplan. In de dijkvisie wordt aangegeven welke stappen nodig zijn om de uitgangspunten uit het hoofdstuk over dijkbebouwing als beoor-

delingskader te laten dienen bij het beoordelen en vergunnen van aanvragen.

Naast de dijkvisie wordt onder andere gewerkt aan de Visie op het groenblauwe netwerk en het Bereikbaarheidsplan als uitwerkingen van de Structuurvisie. Tijdens het opstellen van deze beleidsdocumenten wordt gezorgd voor afstemming van beleid.

Visie op het groenblauwe netwerk

Het dijklint is een belangrijk onderdeel van het groenblauwe netwerk in Papendrecht. In de 'Visie op het groenblauwe netwerk' maakt het historische dijklint deel uit van één van de acht lagen waaruit het groenblauwe netwerk wordt opgebouwd. Het historische dijklint, samen met de aangrenzende landschappelijke groengebieden, buitendijks gebied en de nieuwe waterkering vormen samen de laag "krachtige rivier als frontlijn". Deze laag versterkt de relatie met de rivier.

In de Visie op het groenblauwe netwerk zijn met betrekking tot de dijk toekomstbeelden geschetst voor Kerkbuurt en het Grote Wiel en voor Park Noordhoekse Wiel en omgeving. In de schets voor Kerkbuurt wordt bijvoorbeeld de relatie met de woonbuurten achter de dijk versterkt via wandelpaden. De stoepen zouden hierin een plaats kunnen innemen. Bij Noordhoekse Wiel kunnen de groengebieden, zoals het park en de ecologische zone, meer als één gebied worden opgevat, waar de dijk en de Burgemeester Keijzerweg dan doorheen lopen. De verbinding tussen dijk en wiel kan hierdoor versterkt worden. Op dit moment is die relatie nauwelijks nog aanwezig, terwijl het wiel onlosmakelijk met de geschiedenis van de dijk verbonden is. Voor de positie van het lint als geheel binnen het landschap van Papendrecht is de 'Visie op het groen-

blauwe netwerk' bepalend. De dijkvisie gaat in op het dijklint zelf en op de inrichting van dat lint.

Bereikbaarheidsplan

Op het gebied van verkeer en vervoer noemt de structuurvisie als basisverantwoordelijkheid het actief uitzetten van een duurzaam veilig verkeers- en vervoerssysteem. Dit betekent onder andere dat de verkeersinfrastructuur zoveel mogelijk overeenstemt in vorm, functie en gebruik.

Het smalle straatprofiel van de dijk is niet berekend op het sterk gegroeide autoverkeer. De dijkvisie gaat in het hoofdstuk over de openbare ruimte in op vorm, functie en gebruik van (delen van) het dijklint die passen bij het historische karakter van de dijk en op de betekenis daarvan voor het interne routenetwerk van Papendrecht. Het valt buiten het kader van deze visie om uitspraken te doen over het autonetwerk van Papendrecht. Vanuit de dijkvisie worden wel opgaves geformuleerd voor het op te stellen bereikbaarheidsplan om op de dijk het gewenste verblijfsklimaat te kunnen creëren. In het bereikbaarheidsplan zal het dijklint als onderdeel van het gehele verkeersnetwerk onderzocht worden voor een bij het dijklint passend verblijfsklimaat.

1.3 Doel Dijkvisie

Het doel van de dijkvisie is een door de gemeenteraad vastgesteld beleidskader waarin samenhangend ruimtelijk en functioneel beleid voor het dijklint wordt geformuleerd. De gemeentelijke visie bepaalt de inzet van de gemeente naar andere overheden toe met betrekking tot de dijk, zoals de regio, provincie en het waterschap. De visie geeft ook de kaders bij toekomstige ontwikkelingen op en aan de dijk, zoals ingrepen in de openbare ruimte en particuliere initiatieven.

Door samenhangend beleid kunnen kansen worden benut en is de agenda helder voor toekomstige ontwikkelingen waarbij de gemeente niet het initiatief heeft. De dijkvisie is een document dat wil inspireren. Een doel van de visie is bewoners en ondernemers en gemeente te motiveren om met respect voor de geschiedenis en het unieke karakter van de dijk hun plannen te realiseren.

Om het doel te verduidelijken worden hieronder enkele voorbeelden genoemd. Heldere bestuurlijke agenda: dit geldt bijvoorbeeld voor het nieuwe Deltaprogramma. Al in de Nota van uitgangspunten hebben B&W en de raad van Papendrecht vastgesteld dat Papendrecht een dijkdorp is, de dijk is een bebouwd lint. Dit zal in belangrijke mate de gemeentelijke inzet bepalen in gesprekken over het Deltaprogramma.

Kansen benutten: het samenhangend beleid uit de dijkvisie geeft de gemeentelijke kaders voor de dijk aan bij toekomstige publieke investeringen en voor ander ruimtelijk beleid, zoals voor de openbare ruimte, voor het verkeerssysteem (bereikbaarheidsplan) en bestemmingsplannen.

Particuliere initiatieven: voor particuliere initiatieven heeft de dijkvisie twee doelen. Enerzijds biedt hij zicht op de bouwmogelijkheden door de 'confectie

aanpak', goede voorbeelden voor het bouwen van bijgebouwen, aanbouwen, terrassen en dergelijke. Anderzijds geeft hij mogelijkheden voor 'maatwerk'. De zorgvuldige analyse van het dijklint geeft mogelijkheden voor nieuwbouw met respect voor het karakter van het dijklint. De gemeente nodigt particulieren met grotere bouwplannen nadrukkelijk uit voor overleg in een vroeg stadium.

1.4 Waarom regels voor de dijk?

Bij het opstellen van de dijkvisie is één van de belangrijke vragen: waarom moeten regels worden opgesteld? Bij de ontwikkeling van de dijk en het ontstaan van de karakteristiek van samenhang en afwisseling is het juist de individualiteit van bewoners en ondernemers geweest die de kwaliteit bepaalt. Dit is zeker waar. Tegelijkertijd is echter de individualiteit en de rijkdom van mensen na de tweede wereldoorlog enorm toegenomen. Mensen hebben steeds vaker uiteenlopende opvattingen en meer mogelijkheden om hun geld te investeren in woningen en bedrijven die passen bij hun opvattingen.

Bij de analyse van de dijkarakteristiek is opvallend dat de dijk wel bestaat uit individuele panden, maar dat er tegelijkertijd een logica en esthetiek achter de bouw zit die gedeeld werd, zonder dat de overheid dit in regels vastlegde. Hierdoor ontstond de zo gewaardeerde karakteristiek van het dijklint. Deze gedeelde opvattingen zijn mede bepalend voor de schoonheid van de dijk en ook aanleiding voor de wens van bewoners en bestuur om de dijk te beschermen. Deze schoonheid is kwetsbaar, het is geen standaard schoonheid, maar gegroeid in de loop der eeuwen. De kwetsbare schoonheid kan alleen worden bewaard als het hoog op de agenda

staat van bestuurders en bevolking van Papendrecht.

De dijk beslaat maar een beperkt oppervlak van Papendrecht, maar is vanuit de historie van groot belang. Beschermen en bewaren van het dijklint vragen om keuzes van zowel het bestuur als van individuele eigenaren.

Door de toegenomen individualiteit bestaat deze bescherming voor een deel uit regels van de overheid. Daarnaast is de dijkvisie echter vooral ook bedoeld als inspiratiebron en verbindend document. Het dijklint is de oorsprong van Papendrecht. Het karakter van de dijk is ontstaan door ideeën en mogelijkheden van alle individuele dijkbewoners samen. De geschiedenis van de dijk, en de karakteristiek bieden mogelijkheden voor vernieuwing met respect voor deze geschiedenis en karakteristiek.

1.5 Dijkvisie en Nota van uitgangspunten

In de nota van uitgangspunten zijn in samenspraak met de bevolking de uitgangspunten voor de dijkvisie opgesteld. Hieronder staan de uitgangspunten nog eens op een rij. In de visie wordt beschreven hoe deze punten kunnen worden bereikt.

- Papendrecht is een dijkdorp, de dijk is een bebouwd lint.
- Het dijklint wordt gekenmerkt door variatie.
- De dijk is een woon- en werkgebied.
- Aan het dijklint moeten echte dijkwoningen worden gebouwd. Wel is een eigentijdse vertaling mogelijk van de dijkarakteristiek.
- Het dijklint is het visitekaartje van Papendrecht: herkenbaar als dijk en doorgaand lint.
- Het dijklint heeft een informele verkeersfunctie.
- Het dijklint verbindt Papendrecht met de rivier.
- Het dijklint is beleefbaar als historisch landschap in de gemeente.

1.6 Beleid van andere overheden

De dijkvisie is een gemeentelijke visie. Het dijklint is onderdeel van de oude dijkkring die om de Alblasserwaard heen ligt. Een goede aansluiting op Baanhoek in Sliedrecht en de Hoogendijk in Alblasserdam is voor de continuïteit van het lint belangrijk. Enkele delen van het dijklint maken deel uit van de waterkering rond de Alblasserwaard. Daar gelden ook beleid en verordening van het waterschap. Regionaal maakt het dijklint deel uit van een netwerk van groenblauwe structuren die zorgen voor een aantrekkelijke, recreatieve verbinding tussen stad en land. De regionale visie op het groenblauwe netwerk vormt ook een beleidskader voor de Papendrechtse Visie op het groenblauwe netwerk.

Gebiedsprofiel Alblasserwaard-Vijfheerenlanden

In de Provinciale Structuurvisie zijn vijf hoofdgaven geformuleerd, waaronder een “vitaal, divers en aantrekkelijk landschap”. De provincie wil meer sturen op ruimtelijke kwaliteit, waarvoor de provincie met de regio’s gebiedsprofielen opstelt. Het gebiedsprofiel is een verdere uitwerking van de (legenda-eenheden van de) kwaliteitskaart uit de Provinciale Structuurvisie. In het Gebiedsprofiel Alblasserwaard-Vijfheerenlanden maakt het dijklint deel uit van twee legenda-eenheden, namelijk rivierdijk en bebouwd dijklint. Ambities waaraan de dijklinten een bijdrage kunnen leveren zijn onder andere het versterken van de visuele relatie tussen rivier en achterliggend landschap, en het versterken van de herkenbaarheid van de linten. Linten moeten volgens het gebiedsprofiel hun lineaire karakter behouden. Bij nieuwe ontwikkelingen zijn de huidige korrel, het profiel, de transparantie en het respect voor de historische gaafheid van een lint richtinggevend. Bestaande linten kunnen worden verlengd

met inachtneming van de karakteristieken van het lint, als het bijdraagt aan de leesbaarheid van het landschap.

Deltaprogramma

Het Deltaprogramma is een nationaal programma waarin Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen samenwerken. Het doel is om Nederland ook voor volgende generaties te beschermen tegen hoogwater en te zorgen voor voldoende zoet water. In het Deltaprogramma is in 2012 een analyse van de opgave gemaakt. Naar voren kwam dat in de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een grote opgave ligt. Die opgave komt voort uit aangepaste normen en klimaatverandering en bodemdaling. Ook in Papendrecht zullen waarschijnlijk dijkvakken verzwakt moeten worden. In het Deltaprogramma wordt de opgave gegeven voor 2050 en 2100. Wat precies de consequenties voor de dijk in Papendrecht zullen zijn is nog onzeker.

Vanuit de verschillende Deltadeelprogramma’s worden te nemen Deltabeslissingen in 2014 voorbereid. De Deltabeslissingen worden op nationaal niveau genomen. Daarna zullen prioriteiten gesteld worden in de opgaven. Bij dijkverzwaringen zijn daarna de waterschappen aan zet. Naar verwachting zal ook het waterschap in overleg met betrokken regio’s en gemeenten de opgaven onderzoeken.

Papendrecht is betrokken in het proces van het Deltaprogramma en zal ook in de toekomst haar rol pakken om naast de belangen van veiligheid ook de belangen van de ruimtelijke kwaliteit van de dijk in Papendrecht te behartigen. De dijkvisie geeft in dat proces aan welke ruimtelijke kwaliteit door de gemeente nagestreefd wordt.

Waterschap en de Keur

Waterschap Rivierenland is verantwoordelijk voor het beheer en het onderhoud van de dijken en het watersysteem in Papendrecht. Het waterschap heeft een verordening opgesteld waarin staat wat gedaan moet worden, wat gedoogd moet worden en wat niet mag bij een water of bij een dijk. Deze verordening heet de Keur.

De keur is van toepassing op de zones bij wateren en bij het deel van het dijklint dat een waterkerende functie heeft.

Vanuit de Keur zijn alle handelingen in en bij wateren en dijken verboden, tenzij hiervoor toestemming (in de vorm van bijvoorbeeld een watervergunning) is van het waterschap. Zo heeft u bijvoorbeeld een watervergunning nodig om te kunnen (ver-/her-) bouwen, hekken en schuttingen te mogen plaatsen en beplanting aan te brengen. Ook als u geen werkzaamheden wilt uitvoeren heeft u met de keur te maken. In de Keur staan namelijk ook gedoog- en onderhoudsplichten voor perceelegenaren en bewoners langs de dijk.

Meer informatie over de keur is opgenomen in bijlage A. Voor alle regelgeving van het waterschap verwijzen wij naar het waterschap: www.waterschaprivierenland.nl

1.7 Gebied waarop dijkvisie betrekking heeft

De dijkvisie heeft betrekking op het historische dijklint van Papendrecht, van Noordhoek tot en met Matena. Het gaat dan om de 'straatruimte', bebouwing aan de dijk en de bijbehorende percelen. Ook openbare ruimte grenzend aan de dijk, zoals groengebieden, maken deel uit van het gebied waarop de visie betrekking heeft.

De nieuwe waterkering rond Slobbengors maakt dus geen deel uit van het gebied. Wel kunnen in de visie ideeën geschetst worden voor aansluiting van bijvoorbeeld (recreatieve) routes vanuit de omgeving op het dijklint. Het dijklint is immers geen op zichzelf staand element.

1.8 Leeswijzer

De Dijkvisie Papendrecht is als volgt opgebouwd.

Hoofdstuk 1 gaat in op aanleiding en doel van de visie en op beleid van andere overheden. Hoofdstuk 2 beschrijft kort de geschiedenis van het dijklint in Papendrecht.

Daarna volgt de kern van de visie. Eerst wordt in hoofdstuk 3 de logica van de dijkvisie uitgelegd. Bij het analyseren van de karakteristiek van de dijk is de dijk als kralenketting getypeerd. Deze metafoor vormt de basis voor de daarop volgende hoofdstukken en de kern van het verhaal van deze visie.

In hoofdstuk 4 wordt de openbare ruimte uitgewerkt. De volgende aspecten komen daarbij aan bod:

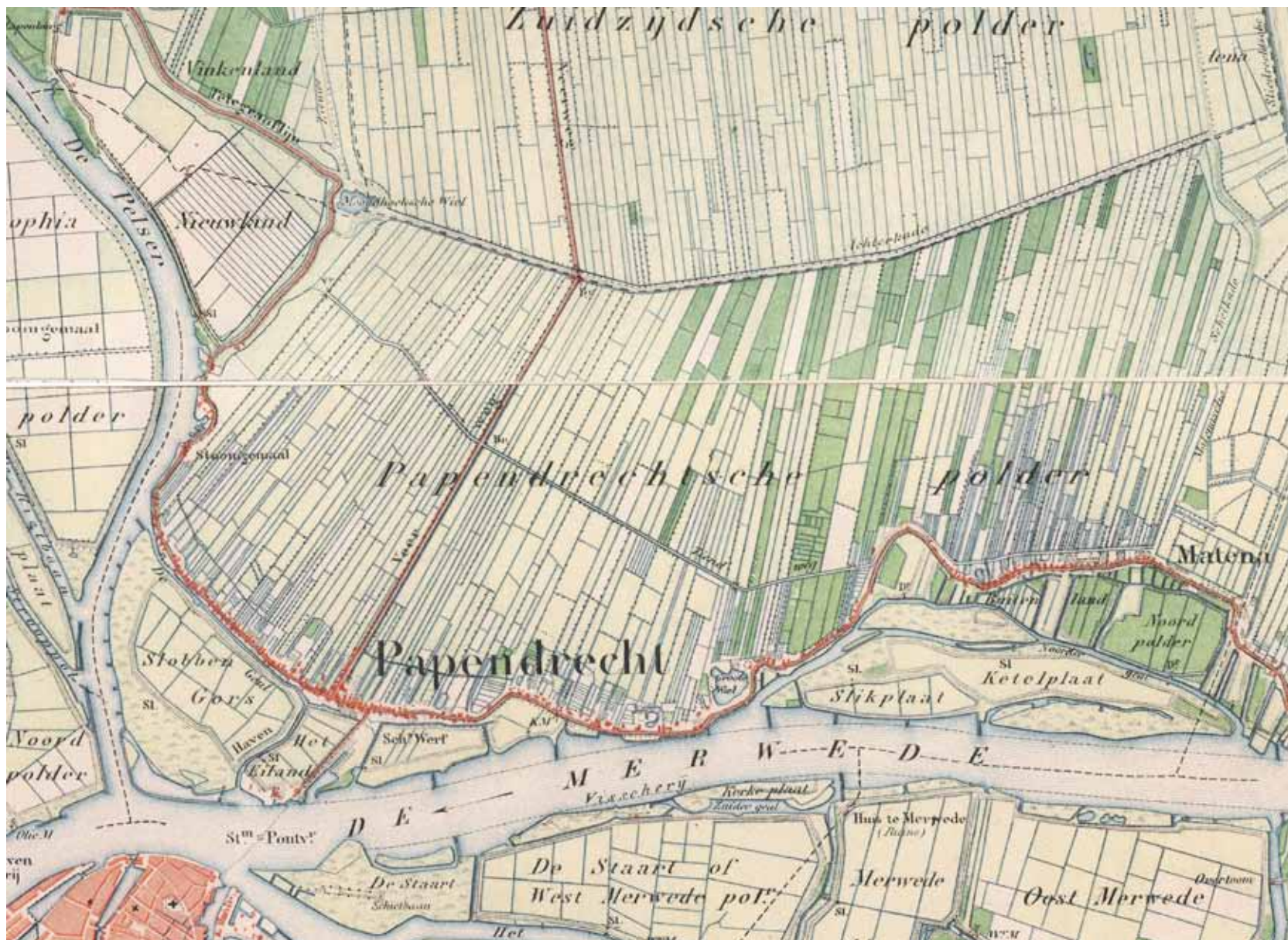
- de positie van het dijklint binnen de ruimtelijke structuur van Papendrecht
- de mogelijke inrichting van de kruin en het talud
- ideeën voor verbetering van plekken en de continuïteit

In hoofdstuk 5 komt de bebouwing aan bod. Ondanks het feit dat alle panden verschillen, vormen ze samen een geheel. Dit hoofdstuk beschrijft de ruimtelijke kenmerken van de bebouwing in tien karakteristieken. Deze karakteristieken vormen de basis voor uitgangspunten voor vernieuwing.

In hoofdstuk 6 wordt kort ingegaan op eventuele dijkverzwaringsopgave vanuit het Deltaprogramma. Enkele schetsen geven een idee hoe die opgave opgepakt zou kunnen worden met behoud van de ruimtelijke kwaliteit van het dijklint.

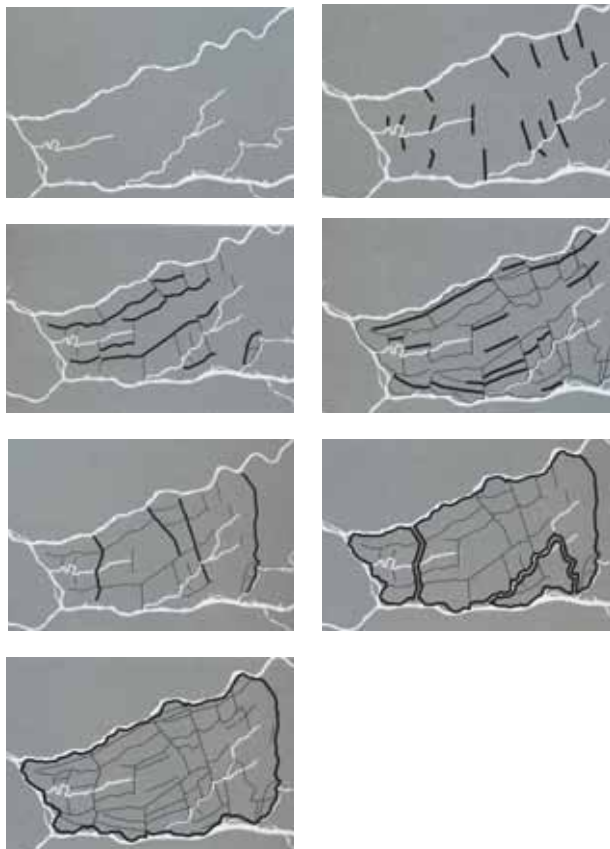
Daarna blikt de visie vooruit naar de toekomst en beschrijft in hoofdstuk 7 de kansen voor Noordhoek.

Hoofdstuk 8 beschrijft hoe de dijkvisie in ander beleid en in planvorming kan doorwerken.

Het dijklint in 1881.

2 Een korte geschiedenis van het dijklint

Het proces van aanleg dijken in kaart gebracht.
Zijdwendes, achterkades, kweldijken, tweede fase zijdwendes, eerste dijkringen en gesloten dijkkring Alblassterwaard.

bron: Polderatlas

2.1 Ontstaansgeschiedenis van het dijklint

Het dijklint (en de nieuwe waterkering) maken deel uit van dijkkring 16 rond de Alblassterwaard. Deze dijkkring bestaat pas sinds halverwege de 19e eeuw in de huidige vorm. Tot de 10e eeuw was de Alblassterwaard een getijdeland met kreken, zoals de Biesbosch.

Vanaf de tiende eeuw werd het Utrechts-Hollands veengebied ontgonnen. In de elfde eeuw waren de ontginningen in de Alblassterwaard in volle gang. Voor de afwatering van de veengrond werden op korte afstand van elkaar sloten gegraven, waardoor smalle, diepe kavels ontstonden. Aangezien de veenkussens relatief hoog lagen hoefde het nieuw ontgonnen veenland nog niet tegen rivierwater beschermd te worden.

De eerste dijken beschermden tegen water vanuit hoger gelegen gronden. De Alblassterwaard loopt af van oost naar west. Die eerste dijken, zijdwendes, staan daarom haaks op de rivier. De ontgonnen gronden, klonken in door de afwatering, waardoor ook een hoogteverschil ontstond tussen de eerder ontgonnen gronden en latere (of nog niet) ontgonnen veengronden. Om de ontgonnen gronden te beschermen tegen water uit de verder in de polder gelegen gebieden werden achterkades aangelegd, evenwijdig aan de rivier.

Rond 1100 werden de eerste rivierdijken aangelegd. Die vormden geen aaneengesloten dijk. Op sommige plaatsen kon het rivierwater nog vrij de kommen binnenstromen. Vanaf 1277 werden de rivierdijken en kades met elkaar verbonden.

Door de ontwatering van het veen, daalde het maai-veld in de polder. Het land zakte daarbij ten opzichte van de rivier. Door drukverschil tussen het rivierwater en het achterliggende land werd het water onder de dijk door geperst en kwam in watergangen en wielen achter de dijk omhoog. Om te voorkomen dat dat zogenaamde kwelwater verder landinwaarts stroomde, werden in de achttiende eeuw kweldijken aangelegd, met daarachter een kwelsloot voor de afvoer van het water. De Tiendweg in Papendrecht is waarschijnlijk zo'n kwelkade.

Over de herkomst van de naam Tiendweg zijn veel theorieën. Volgens sommigen is de naam afgeleid van de belasting (tienden) die werden geheven op de oogst en via deze weg werden opgehaald. Anderen zoeken de naam in het tiën (of trekken) van schepen of karren op de weg, of in het tiën (wegstromen) van water. De latere theorieën gaan uit van een waterstaatskundige betekenis van de Tiendwegen, wat betekent dat de Tiendweg een kwelkade vormde. Het kwelwater dat in het zuidelijk deel van de Papendrechtse Polder naar binnen kwam, werd volgens deze theorie door de Tiendweg tegengehouden. De polder werd zo in verschillende compartimenten verdeeld.

Inklinking van het veen maakte afwatering vanuit de polder op de rivier uiteindelijk onmogelijk. Eerst werden weteringen gegraven naar punten waar de ebstand van de rivier lager was. Later werden boezems aangelegd, om bij hoge waterstand in de rivier het water tijdelijk op te slaan. In Papendrecht was aan de westkant, langs de Noord, een boezem gevormd. Twee windpoldermolens maalden het water uit de polder in de hoge boezem. Omstreeks 1870 is

hier een stoomgemaal gebouwd., het *Watermesien*. Bij de dijkverzwaring aan de Noordhoek is dit stoomgemaal gesloopt. Tot 1987 loosde Papendrecht nog rechtstreeks op de rivier.

In de eerste periode na ontginning werd het gebied voor een groot deel gebruikt voor akkerbouw, met name de teelt van hennep en haver. Als gevolg van de daling van het maaiveld werd de bodem natter en werd overgeschakeld op grasland. Rond 1500 was akkerbouw in de Alblasserwaard nog maar bescheiden van omvang en werd vissen en 'vogelen' (eenden vangen) bij veel dorpen een aanvullende activiteit.

Vanaf de middeleeuwen vormden zich in de Alblasserwaard langs de rivieren en veenstromen lintdorpen. Langs de rivierdijken werden boerderijen gebouwd met een dwars gebouwd voorhuis, een zogenaamd T-huis." (bron: Steenbergen, C.M., De Polderatlas van Nederland, Bussum 2009)

Op de kaart uit 1888 is de landschappelijke historie van de Papendrechtse polder nog goed af te lezen. De Papendrechtse Polder wordt begrensd door de rivierdijk, de Achterkade en de Matenasche Scheidkade. De verkaveling kenmerkt zich door smalle, diepe kavels.

De Tiendweg loopt haaks op de verkavelingsrichting door de polder. Bij Oosteind ligt de Tiendweg dicht op het dijklint; vanaf het Nanengat draait de Tiendweg naar het midden van de polder. Verkeer, wonen en werken concentreren zich langs het dijklint. De Veerweg is een verbindingsweg naar Oud-Alblas, maar was door de lage ligging minder geschikt voor bebouwing.

Achter de dijk zijn enkele restanten van dijkdoorbraken te vinden, de wielen. Buitendijks ligt de rivier dicht op de dijk, of is een heel eilandenrijk van gor-

zen gegroeid tussen dijklint en rivier. Op een kaart uit 1560 is dat goed te zien. Het veer naar Dordrecht legde aan op de dijk bij het Oude Veer.

Na de Sint-Elizabetsvloed overstroomde het huidige gebied van de Staart in Dordrecht en verminderde de stroomsnelheid van huidige Beneden Merwede en Noord. Het water vanuit de Waal stroomde aan de oostkant van Dordrecht naar het zuiden toe. Daardoor konden de gorzen bij Papendrecht ontstaan. (Door de tragere stroming werd zand afgezet en niet

meteen weer weggespoeld.) Voor Dordrecht was de invloed groot. Dordrecht heeft daarom ook de Veerdam aangelegd in 1634, om de stroomsnelheid te verhogen.

Tussen dijklint en gorzen lopen watergangen, zoals de Gantel. Op de buitendijkse percelen langs die watergangen vestigden watergebonden bedrijven, zoals scheepswerfjes. Grotere werven vestigden zich op de iets ruimere percelen buitendijks, direct grenzend aan de rivier.

Kaart Pieter Sluyter, 1560.

2.2 Beleving van de geschiedenis

Hoewel de Papendrechtse polder vrijwel geheel is bebouwd, zijn langs het dijklint nog stukjes van het landschap en van de ontwikkeling van dat landschap zichtbaar. De geschiedenis van Papendrecht is hier tastbaar. Een voorbeeld is de achterkant van het Westeind, waar vanaf de overkant van de kwelsloot, die een natuurlijke begrenzing tussen dijklint en nieuwe woonwijken vormt, het landelijke karakter van de dijk zichtbaar is. Het dijklint met deze groene landjes vormt daardoor nu een landschappelijk restant in een verder grotendeels verstedelijkte polder.

Foto achterkant Westeind.

2.3 Geschiedenis van werkgelegenheid in Papendrecht

Aan het begin van de vorige eeuw waren in Papendrecht zo rond de 35 boeren, na de oorlog nog een stuk of 28. De Heerlijkheid van Papendrecht was vroeger waarschijnlijk een landgoed met mooie tuin. De boerenbedrijven waren voornamelijk melkveehouderijen. De melkboeren uit Papendrecht staken dagelijks in roeibootjes de rivier over om in Dordrecht hun melk te venten. Op kleine akkertjes teelden de boeren (en andere Papendrechtse) dop-erwten, die in oogsttijd tegelijkertijd met de melk verkocht werden. Daar komt de bijnaam vandaan voor Papendrechtse, de Erwtenpellers.

Aan de noord- en oostkant van de polder waren grienden, onder andere voor griendhandel en voor het maken van zinkstukken. Het was drassige grond waar weinig anders geteeld kon worden. Ook op de buitendijkse gorzen bij Oosteind waren grienden. De griendwerkers trokken ook de Biesbosch in. Papendrecht heeft geen grienden meer. Wel staan aan de dijk bijvoorbeeld nog woningen van griendwerkers, zoals Visschersbuurt 21, waar een eigenaar van een griendbedrijf woonde.

In Papendrecht waren verschillende werven gevestigd, onder andere aan het Westeind (langs de Gantel). De werven bouwden schepen, maar hielden ze vaak ook in eigendom en zo was er een rederij die op een gegeven moment zo'n 80 zeeschepen in de vaart had. In de crisis van 1929 zijn enkele werven failliet gegaan. In Alblasserdam gingen bedrijven zich ook richten op andere activiteiten, zoals het slopen van schepen, om personeel aan het werk te houden.

Aan de Hoogendijk (nu Noordhoek) waren onder andere werven van Duijvendijk en van Smit (later Schuift) gevestigd. Voor de arbeiders zijn woningen gebouwd aan de Hoogendijk en op de Boezemloca-

tie. Ook stonden aan de Hoogendijk enkele duurdere woningen.

Duijvendijk, een reder uit Rotterdam, heeft rond 1920 polder het Eiland gekocht van de gemeente Dordrecht. Daar heeft hij hellingen en loodsen gebouwd en een grote directeurswoning (Veerdam 23) als locatie voor Duijvendijk 2. Al snel sloeg de crisis toe en ging het bedrijf failliet. Burgerhout, de oprichter van Aviolanda heeft het gekocht en de helft aan de gemeente Papendrecht verkocht. Daar is later de buurt 't Eiland gebouwd.

Verder waren in Papendrecht nog vissers gevestigd, met name aan Visschersbuurt en Zalmsteeg. Tot slot werkten veel Papendrechtse als zelfstandigen, zoals schippers en de daggelders, de zzp-ers van die tijd.

Bakkers, groenteboeren en kruidenierswinkels vond je op alle delen van de dijk. Deze winkels waren vaak heel klein en eigenlijk altijd aan huis gebonden. Aardappelboer, kolenboer, slager en bakker kwamen ook aan de deur. Rondom Oude Veer en Veerstoep ontwikkelde zich langzaam aan een centrum met centrale voorzieningen. In 1963 werd winkelcentrum de Meent geopend. Maar een sterke middenstand kon in Papendrecht niet ontstaan, omdat mensen voor de niet-dagelijkse voorzieningen naar Dordrecht gingen.

In Alblasserdam en Sliedrecht vind je langs de dijk veel meer statige panden dan in Papendrecht. Papendrecht had blijkbaar een afwijkende bevolkings-samenstelling, waar het gros zelfstandige was. Ook zijn de werven blijkbaar, hoe indrukwekkend ze ook waren, niet zo groot geworden als in Alblasserdam en Sliedrecht. Dat zou te maken kunnen hebben met beschikbaarheid van geschikte gronden voor grote

werven. Duijvendijk kocht polder het Eiland van de gemeente Dordrecht op een ongunstig moment, namelijk vlak voor de crisis. Aan de Hoogendijk hebben enkele statige panden gestaan, die bij de dijkverzwaring zijn gesloopt. Andere directeurswoningen zijn aan de Veerdam gebouwd.

Scheepswerf Matena aan de Gantel op het Westeind.
Bron: Stichting Dorpsbehoud

Historische foto's van werkgelegenheid op de dijk.
Bron: Stichting Dorpsbehoud

2.4 Verstedelijking van Papendrecht

1881

Het dijklint is Papendrecht. De enige dwarswegen zijn de Veerdam en de Veerweg, die de verbinding tussen het veer naar Dordrecht en Oud-Alblas vormen. Aan het dijklint zijn zowel buitendijks als binnendijks woningen en bedrijfsgebouwen gebouwd. Buitendijks zijn enkele gorzen/eilanden gelegen, zoals het Slobbengors, het Eiland en de Ketelplaat. De Papendrechtse polder wordt omsloten door het dijklint, de Achterkade en de Matenasche Scheidskade. Achter de dijk ligt in de polder de Tiendweg; in de buurt van Oosteind ligt de Tiendweg dicht op het dijklint, vanaf Visschersbuurt buigt deze af naar het midden van de polder. De Tiendweg loopt tot aan de boezem bij Noordhoek.

1936

Papendrecht groeit niet meer alleen aan het dijklint. Langs de Veerdam en de Veerweg is (meer) gebouwd. Ook zijn op enkele plekken stoepen ontwikkeld, korte straatjes vanaf de dijk, waaraan woningen gebouwd zijn. De eerste kleinschalige, planmatige uitbreidingen worden op de hoger gelegen gronden gebouwd, buitendijks in de bocht bij Kraaihoek en Bosch en in de boezem bij Noordhoek. Verder is op de kaart zichtbaar dat enkele havens zijn aangelegd en de eerste grootschalige industriebebouwing (werven) is gerealiseerd.

1958

Na de 2e wereldoorlog groeit Papendrecht hard. De Schoorweg is nog als een soort stoep gebouwd tussen dijklint en Tiendweg. Met Kraaihoek Zuid is de eerste grootschalige planmatige uitbreiding in de polder gerealiseerd. Deze wijk wordt ontsloten vanaf het dijklint en vanaf de Veerweg. Bij Nanengat loopt de Tiendweg niet meer geheel achter de dijk langs, maar takt op de dijk aan. In feite wordt de Tiendweg hiermee in twee delen gesplitst: de Tiendweg achter Oosteind en de Tiendweg dwars door de polder tussen Nanengat en Noordhoek.

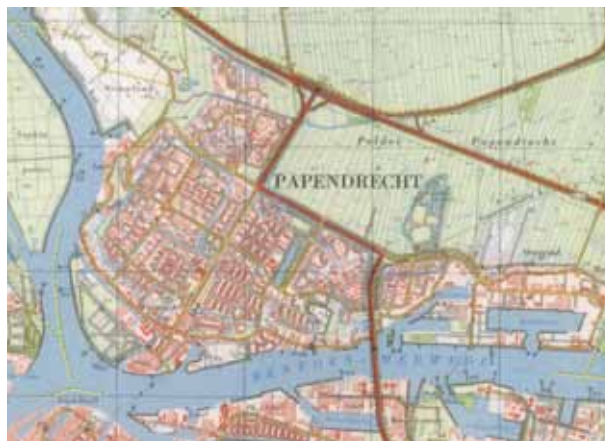
1969

Papendrecht groeit hard in de polder. Ook de wijk Westpolder wordt aangehaakt op het dijklint (Westeind) en op de Veerweg. De ontwikkeling van Westpolder staat los van de oorspronkelijke verkaveling van de polder. De Veerweg bepaalt in feite de hoofdrichting. Een deel van de wijk past niet binnen de boezem achter Noordhoek, waardoor deze deels gewijzigd wordt. Ook de Tiendweg verdwijnt gedeeltelijk. Tussen de verschillende aantakkingen vanuit de wijk op het Westeind zit een afstand van ongeveer 300 meter, bij Kraaihoek was dat circa 150 meter. Rond het wiel bij Kraaihoek zijn bejaardenwoningen gebouwd. De infrastructuur voor autoverkeer neemt een centrale rol in bij de ruimtelijke structuur. De N3 en verbinding tussen N3 en Veerweg worden aangelegd. Bij de aanlanding van het viaduct van de N3 wordt de Tiendweg doorsneden. Bedrijventerrein Oosteind is aangelegd en voor de ontsluiting wordt de dijk geknipt. De twee delen van het dijklint aan weerszijden van de ontsluiting van het bedrijventerrein zijn ondergeschikt aan die ontsluiting. Ten noorden van de Burgemeester Keizerweg is een parallelweg aangelegd in het verlengde van de Tiendweg-Oost.

1981

Papendrecht groeit verder. De wijken Middenpolder, De Kooy en Molenvliet worden ontwikkeld. De Schoorweg wordt opgenomen in de verkaveling van de wijk de Kooy. Achter Bosch worden in Kraaihoek nog enkele onbebouwde percelen ingevuld. Nog enkele delen van de Tiendweg verdwijnen. Aan de westkant wordt het laatste deel van de Tiendweg losgekoppeld van de dijk (Noordhoek). De Randweg vormt een lus tussen Rembrandtlaan en Tiendweg / Burgemeester Keizerweg. Hiermee wordt een groot deel van de oorspronkelijke boezem verstedelijkt. De aantakkingen van de wijken Kraaihoek en Westpolder op het dijklint blijven bestaan, maar zijn in de verkeerstructuur niet meer allemaal even belangrijk. Van Maerlantstraat, Veerweg en Edelweisslaan maken deel uit van de hoofdstructuur; Noordersingel, Brederodelaan en Badhuisstraat zijn naar beneden geschaald. Het dijklint zelf blijft in zijn geheel deel uitmaken van de hoofdstructuur.

1995

Papendrecht groeit verder in de wijk Wilgendonk. De Burgemeester Keizerweg wordt doorgetrokken naar Alblasterdam en naar een aansluiting op de A15. De Hoogendijk takt op de Burgemeester Keizerweg aan en niet langer op de Noordhoek; de herkenbaarheid van het doorgaande dijklint is verminderd. De Randweg wordt via de dijk bij Noordhoek op de Burgemeester Keizerweg aangetakt. Buitendijks wordt de Pontonniersweg aangelegd. Deze doorsnijdt in de bocht bij Bosch en Kraaihoek de dijk, waardoor ook hier de continuïteit van het dijklint op deze plek verloren gaat. Een deel van het dijklint maakt hierdoor geen deel meer uit van de hoofd verkeersstructuur. De Schoorweg takt niet langer recht op de dijk aan. De Schoorweg is daardoor niet meer als stoep herkenbaar, maar uitsluitend als onderdeel van de wijk De Kooy.

Huidige situatie

Begin van deze eeuw wordt de dijk verzwaaard aan de west- en zuidkant van Papendrecht. De Papendrechtse Geul wordt afgedamd en de Industrieweg takt aan de noordwestkant direct op het dijklint aan. Het Slobbengors wordt daarmee niet alleen via Pontonniersweg ontsloten, maar ook via Westeind en Noordhoek. Ook een deel van het Westeind verandert hierdoor van betekenis in de verkeerstructuur. Bij vernieuwing van het centrum wordt het Oude Veer afgesloten voor doorgaand autoverkeer en is dit deel als onderdeel van het winkelcentrum herstraat.

Sinds de wederopbouwperiode is het dijklint veranderd van hoofdstructuur tot landschappelijk relict in een groeigemeente. De verschillende uitbreidingswijken zijn steeds op een andere manier op het dijklint aangetakt. De overgangen tussen de percelen aan de dijk en de achterliggende uitbreidingen zijn daardoor heel wisselend vorm gegeven. Hoe het dijklint ligt ingebed in de omgeving, bepaalt in belangrijke mate hoe beleefbaar het dijklint is als landschappelijk element.

Vogelvluchtfoto van het dijklint ter hoogte van Westeind, ingebed tussen bedrijfsbebouwing Fokker en uitbreidingswijk Westpolder. Bron: Drechtmaps

Bij Oosteind ligt bijvoorbeeld tussen het dijklint en de woonwijk Oostpolder de Tiendweg, met daarachter de landelijke percelen van de Tiendzone. De overgang tussen dijklint en uitbreidingswijk is hier heel landschappelijk en door de Tiendweg en wandelpaden in de Tiendzone ook toegankelijk. Bij het centrum is de bebouwing van het dijklint (binnendijks) opgenomen in een gesloten bouwblok. De bebouwing aan het dijklint is in schaal verkleind en (deels) als afzonderlijke pandjes vorm gegeven. Voor de rest is de bebouwing van het dijklint hier niet te onderscheiden van de overige bebouwing in het blok.

2.5 Korte historie dijkverzwaringen

Bij de watersnoodramp in 1953 brak ook in Papendrecht de dijk door, bij Noordhoek. Daarbij kwamen twee mensen om het leven en moesten ruim 1300 mensen worden geëvacueerd. De watersnoodramp vormde de aanleiding voor het Deltaplan met dijkverzwaringen en kustlijnverkorting.

Vanaf halverwege de jaren '70 van de vorige eeuw werden plannen voor dijkverzwaring in Papendrecht uitgevoerd. Daarbij werden, zeker in de eerste periode, veel woningen gesloopt. Hoogendijk - Noordhoek is in die eerste periode verzwwaard. Hier stonden veel arbeiderswoningen, gebouwd voor onder andere het personeel van de scheepswerven aan de Hoogendijk. Die woningen zijn vrijwel allemaal gesloopt en de dijk werd een waterkering vrijwel geheel zonder bebouwing.

In Papendrecht ontstond verzet tegen deze rigoureuze dijkverzwaring. Door de woningsanering, sloop voor aanleg van buitendijkse bedrijventerreinen en nu de dijkverzwaring, werden veel dijkpanden gesloopt. Het aanzicht van het dorp veranderde in hoog tempo en een tegenbeweging kwam op gang. De oude, kleinschalige en rommelige bebouwing werd gewaardeerd als tegenhanger van de moderne en strak ontworpen uitbreidingen.

Westeind, Oude veer, Bosch en Kraaihoek bleven gespaard van dijkverzwaring, omdat de waterkering buitenom werd aangelegd. De buitendijkse gebieden werden ingedijkt en de Gantel (of Geul) werd afgedamd. Dat laatste had grote gevolgen voor de scheepswerven aan het Westeind. Deze verloren hun open verbinding met de rivier en moesten verhuizen. Stichting Dorpsbehoud heeft zich destijds hard gemaakt voor een sluis tussen Gantel en rivier de Noord.

Bij de dijkverzwaring van Kerkbuurt tot en met Matena wilde het Hoogheemraadschap alle binnendijkse bebouwing slopen. Stichting Dorpsbehoud heeft hier gepleit voor buitendijkse verzwaring. Bij Visschers-

buurt wilde het waterschap een proefproject draaien met een binnendijkse diepwand, waarbij ze echter niet konden garanderen dat aan de huizen geen schade zou worden toegebracht, terwijl de kosten erg hoog waren. Later is hier besloten tot herbouw van woningen, die bij een nieuwe dijkverzwaring opgekrikt kunnen worden.

Bij Oosteind werd de nieuwe waterkering naar de Ketelweg geschoven, waar meer ruimte was en waardoor de bebouwing aan het Oosteind behouden kon blijven. Hierbij speelde de aanleg van de stormvloedkering in de Nieuwe Waterweg een rol. Door de waterstandsverlaging die dit in de rivier tot gevolg had, was een verlaging van de aanleghoogte van de waterkering mogelijk.

Al deze ontwikkelingen, van ontginning van een veengebied, tot groei van een dorp in de wederopbouwperiode en dijkverzwaringen, resulteren in een dijklint zoals we dat vandaag de dag kennen.

Sloop van huis op Visschersbuurt ten behoeve van de dijkverzwaring. Bron: De Dordtenaar.

Dijkdoorbraak in 1953.
Bron: Stichting Dorpsbehoud

3 Logica visie: het dijklint als kralenketting

De gemeente wil het dijklint als bijzondere structuur in Papendrecht behouden en verder ontwikkelen. Maar wat maakt het dijklint dan zo bijzonder en onderscheidend ten opzichte van de rest van de gemeente? Om dit te beschrijven vergelijken we het dijklint in deze dijkvisie met een kralenketting. De kralenketting geeft extra kleur, uitstraling aan de gemeente. De dijkhuizen zijn de kralen, ze verschillen onderling, maar vormen ook een samenhangend geheel, een ketting. En de openbare ruimte is de draad die de kralen aan elkaar rijgt. De draad zorgt voor continuïteit en verbindt het dijklint met de gemeente en de dijkkring van de Alblasserwaard.

De draad: de openbare ruimte

Welke positie heeft het dijklint in het verkeersnetwerk en groenblauwe netwerk en welke inrichting past bij het dijklint? Waar liggen kansen voor verbetering? Dit wordt in hoofdstuk 4 beschreven.

De kralen aan de ketting: de dijkbebouwing

De kralen, de dijkhuizen, zijn allemaal verschillend, maar horen ook bij elkaar. Samen vormen ze het bebouwingslint dat de dijk in Papendrecht zo kenmerkt en onderscheidt van de woonwijken in de gemeente. Wat maakt bebouwing op de dijk tot dijkbebouwing? En hoe verhouden de dijkhuizen zich tot elkaar en hun omgeving? Dit komt in hoofdstuk 5 aan de orde.

Vogelvluchtfoto van het
dijklint ter hoogte van de
Kerkbuurt.
Bron: Drechtmaps

4 De draad: de openbare ruimte

4.1 De openbare ruimte als draad

Als het dijklint een kralenketting is, dan is de openbare ruimte de draad die de kralen aan elkaar rijgt. De draad verbindt en zorgt voor continuïteit.

Het dijklint is niet alleen een plek waar gewoond en gewerkt wordt, maar heeft ook een publieke betekenis: het lint is onderdeel van het rivieren- en waardenlandschap en is binnen de gemeentegrenzen van Papendrecht een bijna zeven kilometer lange verkeers- en verblijfsruimte.

Uitgangspunt voor de openbare ruimte van het dijklint is vooral het versterken van de herkenbaarheid als dijk en doorgaand lint en het versterken van de verblijfskwaliteit aan de dijk.

De gemeente is verantwoordelijk voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. Op het moment dat er vanuit onderhoud of ontwikkeling veranderingen op het dijklint plaatsvinden, is dit hoofdstuk uitgangspunt voor het plan dat dan gemaakt wordt. Door middel van schetsen en inspiratiefoto's worden de mogelijkheden om het specifieke dijkkarakter in de openbare ruimte te versterken, toegelicht.

De openbare ruimte Kerkbuurt, ongeveer 100 jaar geleden.
Bron: Stichting Dorpsbehoud

4.2 Positie van het dijklint in het dorp: historisch dijklandschap

Welke ruimtelijke en verkeerskundige positie heeft het dijklint in Papendrecht? Voor de inrichting van de openbare ruimte is deze positie essentieel. Het dijklint is in de eerste plaats een historisch dijklandschap. Om de kwaliteiten van dit landschap te behouden en versterken is het belangrijk om doorgaand autoverkeer op de dijk zoveel mogelijk te vermijden.

Positie in Alblasserwaard

Het dijklint is onderdeel van de oude dijkkring die om de Alblasserwaard heen ligt. Dit dijklandschap slingert door de dorpen en open stukken land, soms direct langs de rivier, soms achter buitendijks land langs. Voor de beleving als dijkenlandschap en de gebruikswaarde voor fietsers en ander langzaam verkeer is het dijklint idealiter een continue lange lijn. Nu is het lint op sommige stukken onderbroken, meestal door grote verkeersinfrastructuur.

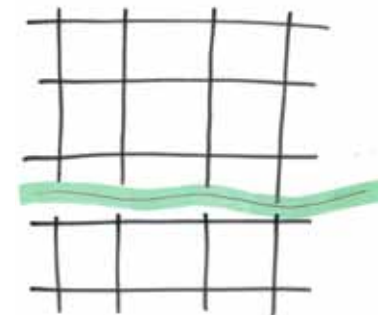

Positie in groenblauw netwerk

Het dijklint is een belangrijk onderdeel van het groenblauwe netwerk in Papendrecht. Goede verbindingen met andere onderdelen uit dit netwerk, zoals de rivieren, de parken en de sloten, zijn essentieel voor een goed functionerend netwerk. De beplanting van de dijk met gras, bomen en ander groen is van belang voor de ecologische waarde en beleving van het dijklint als landelijke groenstructuur in de gemeente.

Positie in autonetwerk

Vroeger was de dijk de hoofdstraat van het dorp, maar het smalle straatprofiel, vaak niet meer dan 10 m van gevel tot gevel, is allang niet berekend op het sterk gegroeide doorgaande autoverkeer. Idealiter ligt het dijklint daarom helemaal los van het hoofdwegennet van Papendrecht. Hiervoor is een helder en goed doorstromend netwerk van gebiedsontsluitingswegen nodig. Op dit moment blijkt het namelijk aantrekkelijk voor autoverkeer om delen van het dijklint te gebruiken als doorgaande route. Tegelijkertijd stelt deze positie ook eisen aan de inrichting van het dijklint zelf. De inrichting moet aan de automobilist duidelijk maken dat het dijklint geen doorgaande hoofdweg is, maar een plek die weliswaar bereikbaar is met de auto, maar vooral een leefgebied is voor bewoners en langzaam verkeer. In het Bereikbaarheidsplan zal de ontvlechting van het dijklint met de gebiedsontsluitingswegen aan de orde komen.

Kaart Alblasserwaard 1726 met de oude dijkkring
Bron: Erfgoedcentrum Diep

Idealiter ligt het dijklint als historisch landschap los van het netwerk van gebiedsontsluitingswegen

4.3 Inrichting van de kruin en het talud

De inrichting van de kruin (het straatprofiel) en het talud spelen een belangrijke rol bij het herkenbaar maken van het dijklint als bijzondere structuur in het dorp. Kort gezegd betekent dit de keuze voor dijkkei- gen materialen en detailleringen en deze consequent toepassen. Dus geen standaard woonstraatprofiel op de dijk en geen strak gazon of plantsoen op de taluds. Wel een duidelijke rijloper, goede afwatering en een vegetatie die bij het landelijke karakter van de dijk past.

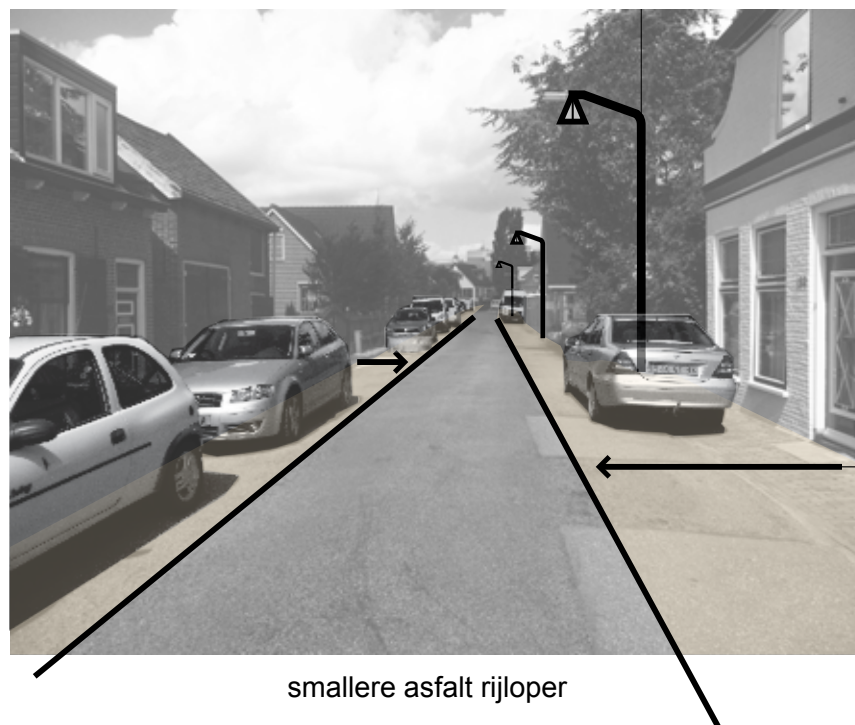
Om in de toekomst de herkenbaarheid van de dijk te verbeteren en de rol van de weg als verblijfsgebied (geen doorgaande weg dus) te verduidelijken, zijn hier een aantal mogelijke basisprincipes beschreven.

De kruin

Het straatprofiel van de dijk is van oudsher een zogenaamde 'shared space': voetgangers, fietsers en auto's delen de beperkte ruimte op de dijk, er is geen aparte indeling in trottoir, fietspad en rijweg. Het straatprofiel ligt van origine op één niveau (geen trottoirbanden of iets dergelijks): dit is ook functioneel vanwege de afwatering van regenwater van de dijk af die (nog steeds) via de percelen plaatsvindt.

De asfalt rijloper is de basis voor de inrichting van de dijk en zorgt voor eenheid op het dijklint en ook de dijkring. Asfalt is (net als gras) een belangrijk basismateriaal van een waterkering.

Door de rijloper te versmallen, wordt de dijk minder comfortabel voor doorgaand en snelrijdend autoverkeer.

smallere asfalt rijloper

koppelstrook

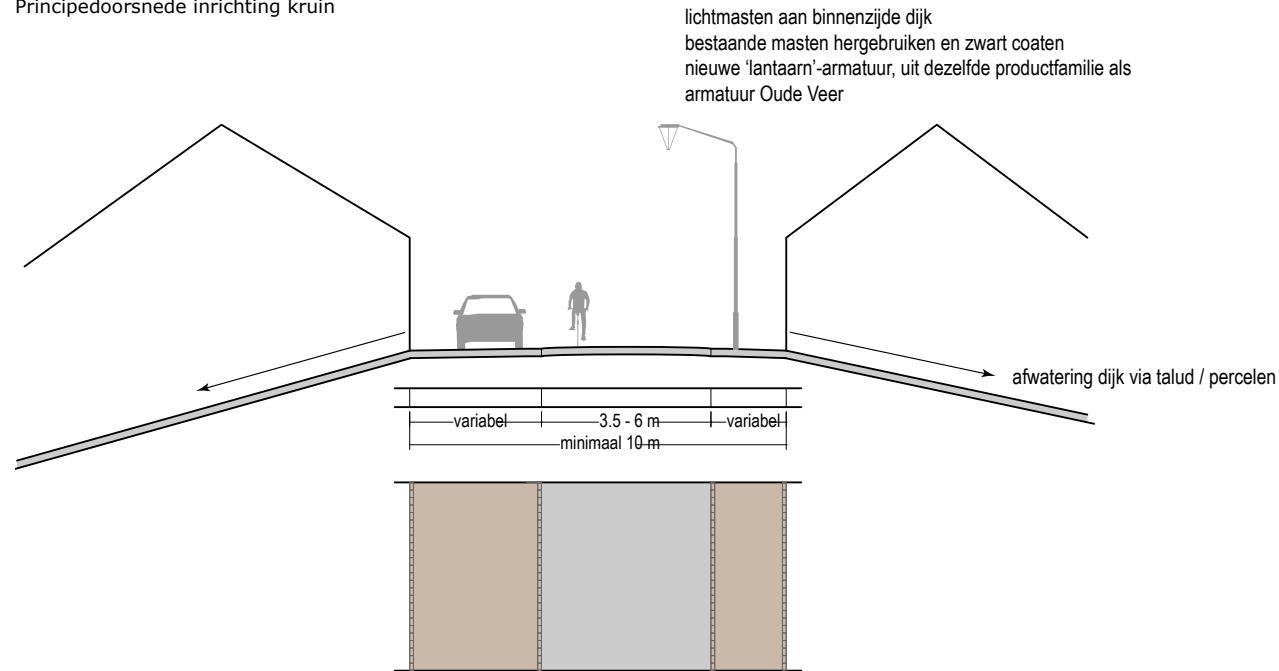
overgang van rijloper
naar gevel, erf, tuin of talud

materiaal:
rode gebakken klinkers
of gras

De ruimte tussen de rijloper en gevel, erf, tuin of talud is de koppelstrook. Op bebouwde plekken is het basismateriaal in deze strook rode gebakken klinkers. Op plekken waar het talud openbaar groen is, is het basismateriaal gras of grasbetonklinkers.

Nieuwe, bijzondere lantaarns op de bestaande masten aan de binnendijkse zijde van de dijk versterken het beeld van de dijk als historische structuur in het dorp.

Principedoorsnede inrichting kruin

Het talud

Om de herkenbaarheid van de dijk te vergroten kan gekozen worden voor een dikeigen beplanting: gras met kruiden (wilde bloemen). Deze vegetatie onderscheidt de dijk van bijv. plantsoenen in de gemeente. De wilde bloemen zijn bovendien goed voor de ecologische betekenis van het dijklint (vlinders, bijen). Bij het gras en de kruiden hoort een extensief maaibeheer en het verwijderen van het maaisel.

Een alternatief voor maaien is beheer met schapen, een herder met kudde of kleinschalig privaat. Dit kan delen van de dijk extra aantrekkelijk maken en verhoogt het landschappelijk karakter.

Private percelen

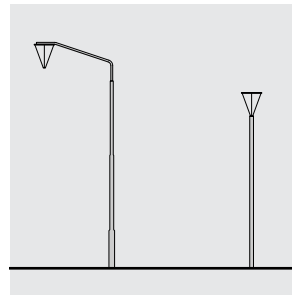
Het groene karakter van de private percelen is een heel belangrijke kwaliteit van de dijk. In hoofdstuk 5 komt erinrichting verder aan bod.

rijloper zorgt voor een herkenbare lange lijn
Beeld: Prinsestraat, Dordrecht.

koppelstrook zorgt voor overgang van rijloper naar gevel, erf, tuin of talud.
Beeld: reconstructieplan dijk Slingeland.

afwijkende straatlantaarns (zie armatuur Oude Veer) benadrukken het dijklint als bijzondere structuur

bomen en groene tuinen of erven versterken landschapsbeleving op dijk

basis voor de bermen en taluds is gras met kruiden (wilde bloemen), extensief gemaaid.

alternatieve beheersvorm met schapen versterkt landelijk karakter

4.4 Cruciale plekken

Op een aantal plekken is de continuïteit en herkenbaarheid van de dijk slecht. Bijzondere plekken aan het lint worden niet ten volle benut, doordat ze niet of slecht toegankelijk zijn. Voor deze plekken zijn schetsmatig verandermogelijkheden in beeld gebracht.

- A Verbinding Noordhoek – Hoogendijk
- B Noordhoek, uitzichtpunt langs de Noord
- C Centrum
- D Kruispunt Edelweisslaan
- E Kerkbuurt, wandelroute langs Merwede
- F Oosteind / Tiendzone
- G Oosteind / Matena

A Aansluiting Noordhoek - Hoogendijk

Uitgangspunt is hier om ontbrekende verbinding tussen de Noordhoek en Hoogendijk voor fietsers en voetgangers te herstellen. Dit kan relatief eenvoudig door op de bestaande graskruin van de dijk een asfaltpad te maken. Hierdoor wordt de dijk beter leesbaar en heeft langzaam verkeer beter uitzicht op het Noordhoekse Wiel en het natuurgebied in Polder Nieuwland.

De ambitie is om de leefbaarheid voor bewoners en langzaam verkeer aan de Noordhoek te verhogen. Daarvoor is een lagere autoverkeersintensiteit en lagere verkeerssnelheid nodig.

Huidige situatie en fotomontage van nieuw asfaltpad

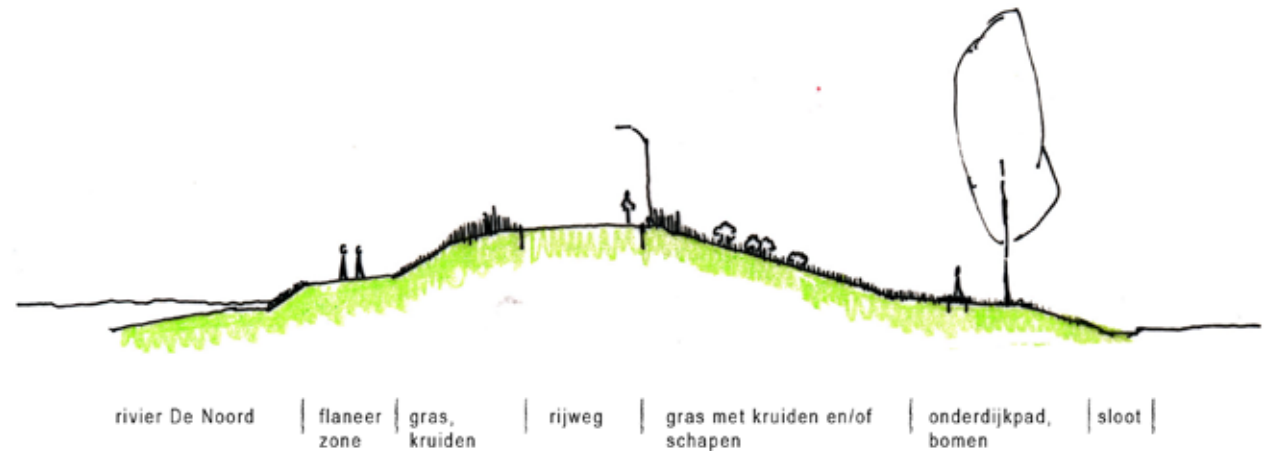
- 1 Continueren rijloper dijklint voor langzaam verkeer over huidige graskruin dijk tussen Noordhoek en Hoogendijk.
- 2 Aansluiting nieuwe pad ter hoogte van aansluiting met Nieuwlanddijk.
- 3 Over de Nieuwlanddijk komt in de toekomst ook een fietspad.
- 4 Uitzicht vanaf nieuwe pad op Natuurgebied Nieuwland (4a) en Noordhoekse Wiel (4b)
- 5 Dubbelzijdige fiets op- en afrit tussen nieuw dijkpad en kruispunt met B.K.-weg. Onderdeel van de snelfietsroute 'Beneden Merwederoute'.

Verder onderzoeken in Bereikbaarheidsplan Papendrecht:

- 6 Noordhoek 'downgraden' van hoofdweg naar een weg bereikbaar voor bestemmingsverkeer (ook de vrachtwagens van de bedrijven), maar geen vanzelfsprekende route voor doorgaand verkeer naar bijvoorbeeld het centrum.
- 7 Op- en afrit tussen Noordhoek en kruispunt met Burgemeester Keizerweg beschouwen als een 'dijkstoep'. Dus geen invoegstrook naar een snelle sluiproute, maar een dorpse toegang voor bestemmingsverkeer.
- 8 Autoverkeer meer 'sturen' over de hoofdroute, de B.Keizerweg. Bijvoorbeeld door andere afstelling verkeerslichten (groene golf tot kruispunt Veerweg, langere wachttijden voor verkeer van en naar Noordhoek) en waar nodig aanpassen van navigatiesystemen.

B Noordhoek, groene dijk met flaneerzone langs de Noord

De Noordhoek is de plek waar Papendrecht een flaneerzone met uitzicht op de Noord en ontpolderde Sophiapolder kan maken. Met het verdwijnen van de dijkbebouwing bij dijkversterking in het verleden is een groene, maar vrij kale dijk overgebleven. De Noordhoek kan als groene, onbebouwde dijk meer kwaliteit krijgen door het toevoegen van landschappelijke elementen zoals terrassen, bomen en kruidenvegetatie. Door het maken van een verlaagd buitendijks (struin)pad op het bestaande dijkprofiel, ontstaat hier dan een wandel- en verblijfsplek dicht bij de rivier en los van het autoverkeer op de dijk. Bij (extreem) hoogwater kan dit pad overstromen. Op lange termijn kan de Noordhoek weer als bebouwde dijk ontwikkeld worden. Deze mogelijkheid is verkend in hoofdstuk 7.

Schapen en lammetjes beheren het gras.
Beeld: Molendijk, Ridderkerk

Links: Wilde bloemen en bomen onderaan de dijk zorgen voor massa.

Rechts: Dijkopgang voor minder-validen, hier in een 'stenige' context op de Noordendijk, Dordrecht.

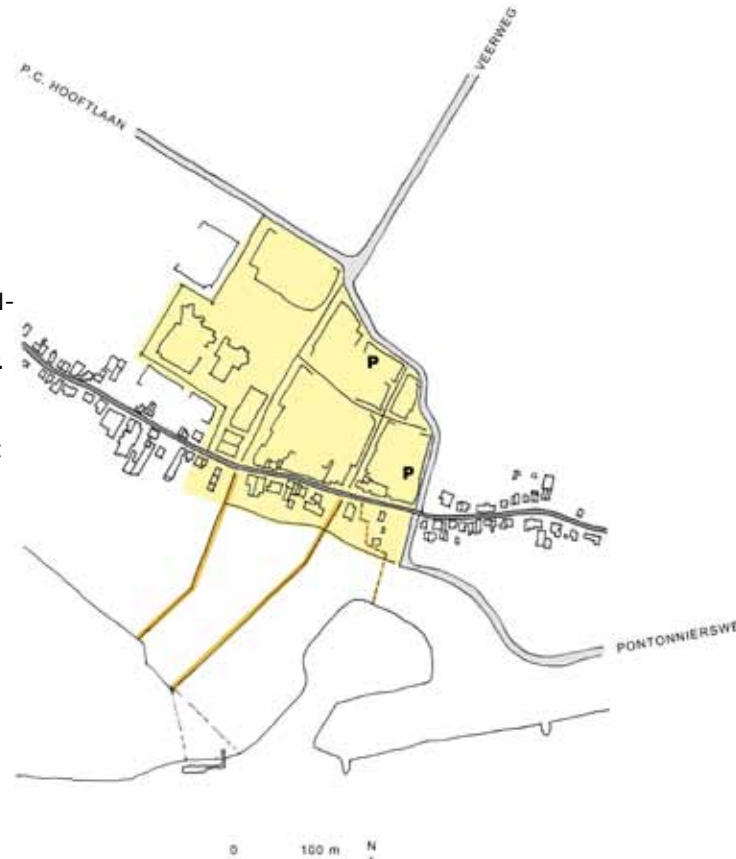
Buitendijks pad onder de kruin. Dicht bij het water. Het grastalud is zitplek. Schapen beheren het gras.
Beeld: waddendijk Terschelling.

C Centrum

De opgaves: het beter integreren van het dijklint in het centrum en het inrichten van het dijklint als autoluwe structuur. Het centrum begint nu aan de binnenzijde van de dijk. Westeind en een stuk van Bosch maken deel uit van de verkeerscirculatie rondom het centrum. Door die relatief zware verkeersfunctie is de ruimtelijke structuur slecht herkenbaar.

Met een nieuwe bereikbaarheidsfilosofie voor het centrum, wordt het dijklint veel autoluwer. Door het laatste stuk van de Pontonniersweg in te richten als 30 kilometergebied wordt de verbinding tussen centrum en de rivierzijde (jachthaven, Merwehoofd) veel vanzelfsprekender. Deze gedachte sluit aan bij eerdere studies naar een betere verkeerscirculatie rond het centrum. Een optimale ontsluiting voor het centrum maakt deel uit van de opgave voor het Bereikbaarheidsplan.

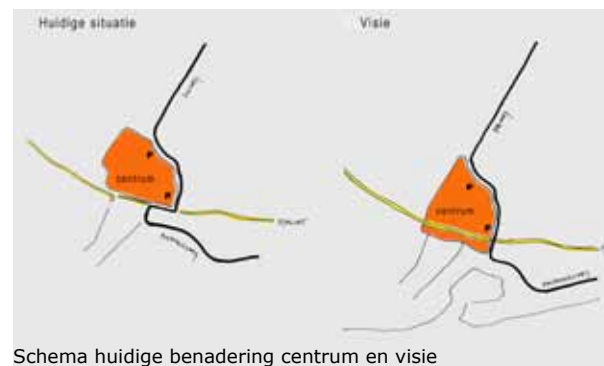
Door het centrum over het dijklint heen te ontwikkelen en ook de inrichting van de openbare ruimte hierop aan te passen, loopt het dijklint niet langs maar door het centrum. Hierdoor wordt het winkelrondje (vierkantje Veerpromenade, Oude Veer, Brederoelaan en Meentpassage) logischer. De nieuwe verblijfsgebieden in het centrum en aan de rivier worden via een beter herkenbare historische structuur met elkaar verbonden.

Inrichtingsschets voor het centrum en de positie van het dijklint daarin.

Huidige situatie Oude Veer richting Westeind

Schema huidige benadering centrum en visie

Fotomontage schets aangepaste inrichting

D Kruispunt Edelweisslaan

Op dit kruispunt is de wens het verbeteren van de continuïteit en herkenbaarheid van het dijklint. De doorsnijding van een grote verkeersweg, het los van de dijk gebouwde woonbuurtje 't Zand en de inrichting van het openbaar groen hebben als het ware een gat geslagen in het historisch dijklint.

De verkeersweg (Pontonniersweg) is ruim gedimensioneerd omdat het de bevoorradingsroute is van de supermarkten in het centrum. Continuïteit van het dijklint kan visueel worden versterkt door herinrichting van het huidige fietspad naar een gemengd profiel, in lijn met de basisinrichting van de rijloper op de dijk. Het doorgaand autoverkeer kan bij zo'n inrichting worden tegengegaan door plaatsing van een paaltje (bij kruising met Edelweisslaan).

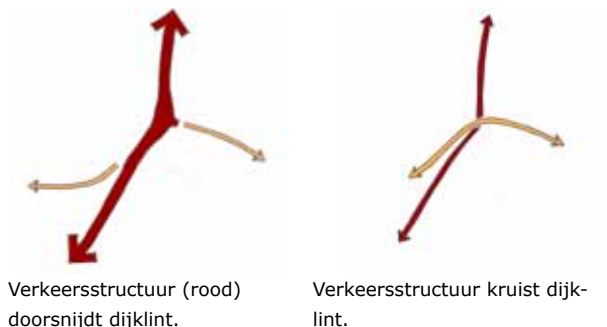
Daarnaast kan de aanwezigheid van de dijk beter zichtbaar worden gemaakt door de huidige struikbeplanting te vervangen door gras met bijvoorbeeld kruiden, aansluitend op de inrichting van het talud aan Kerkbuurt. Herkenbaarheid van de dijk kan nog verder versterkt worden door ter plaatse van de groenstrook een klein talud aan te brengen.

Grasberm sluit aan bij inrichting Kerkbuurt langs de rivier.

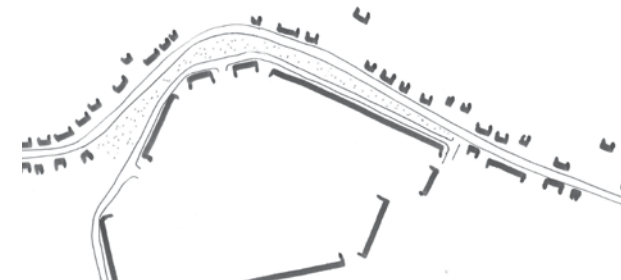

Huidige situatie dijklint ter hoogte van kruispunt en fotomontage waarin de rijloper van het dijklint zichtbaar doorloopt.

Verkeersstructuur (rood) doorsnijdt dijklint.

Verkeersstructuur kruist dijklint.

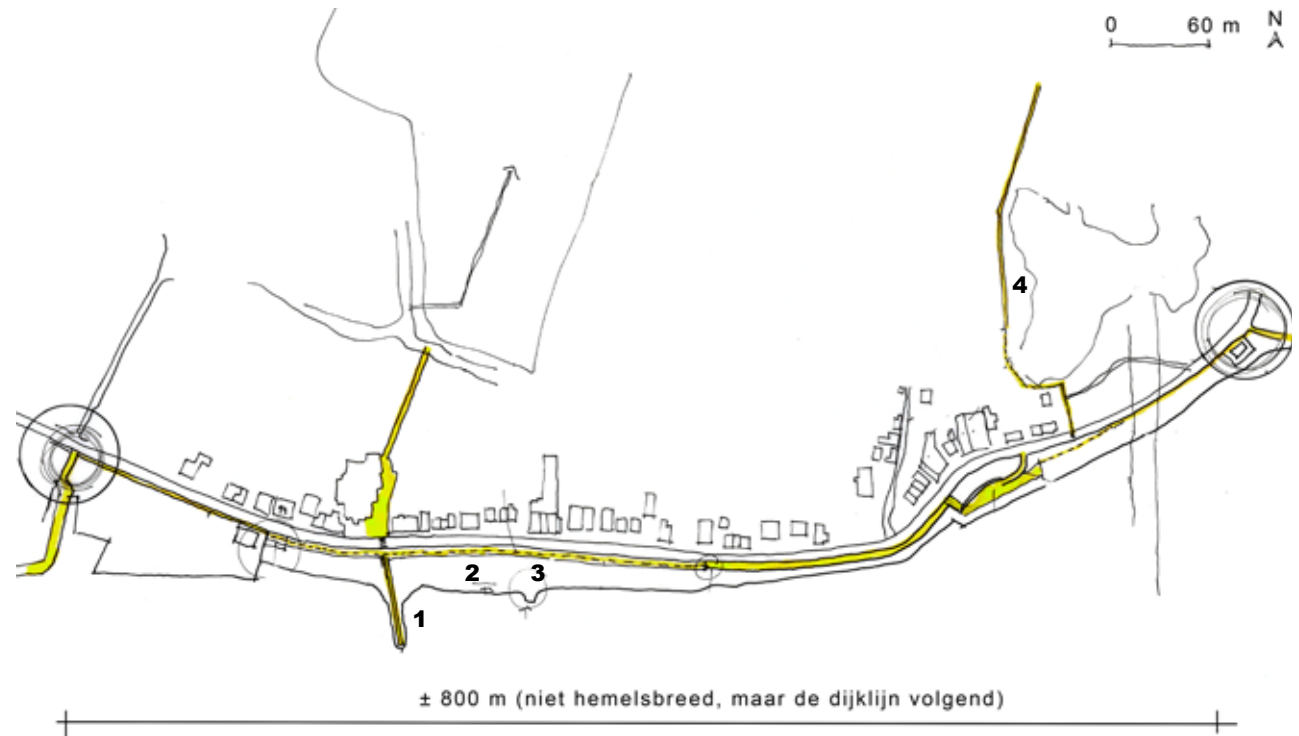
Tussen dijklint en 't Zand loopt idealiter een continue groeninrichting

Schets van doorgetrokken rijloper dijklint en groeninrichting met gras en haagjes.

E Kerkbuurt, wandelroute langs Merwede

De Kerkbuurt is het historisch waterfront van Papendrecht aan de Merwede en misschien wel de mooiste plek op het dijklint. Door aanleg van een nieuwe flaneerroute langs de rivier kan de rivieroever toegankelijk worden gemaakt voor wandelaars om te genieten van de plek en het uitzicht. Het bestaande kerkpad en eventuele nieuwe voetpaden verbinden de rivieroever met de achterliggende buurten in Papendrecht.

Schets met wandelroute en achterlandverbindingen langs Merwede ter hoogte van de Kerkbuurt.

(1) Voetpad op krib, krib als wandelpier. Referentiebeeld: Terschelling.

(2) Voetpad over kruin dijk, iets verhoogd ten opzichte van de weg. Referentiebeeld: Monnickendam

(3) Bestaande plekjes langs het water: niets aan doen!

(4) Karrespoor / beheerpad langs Wiel als voetgangersroute tussen rivieroever en achterland. Beeld: Hondsrugroute

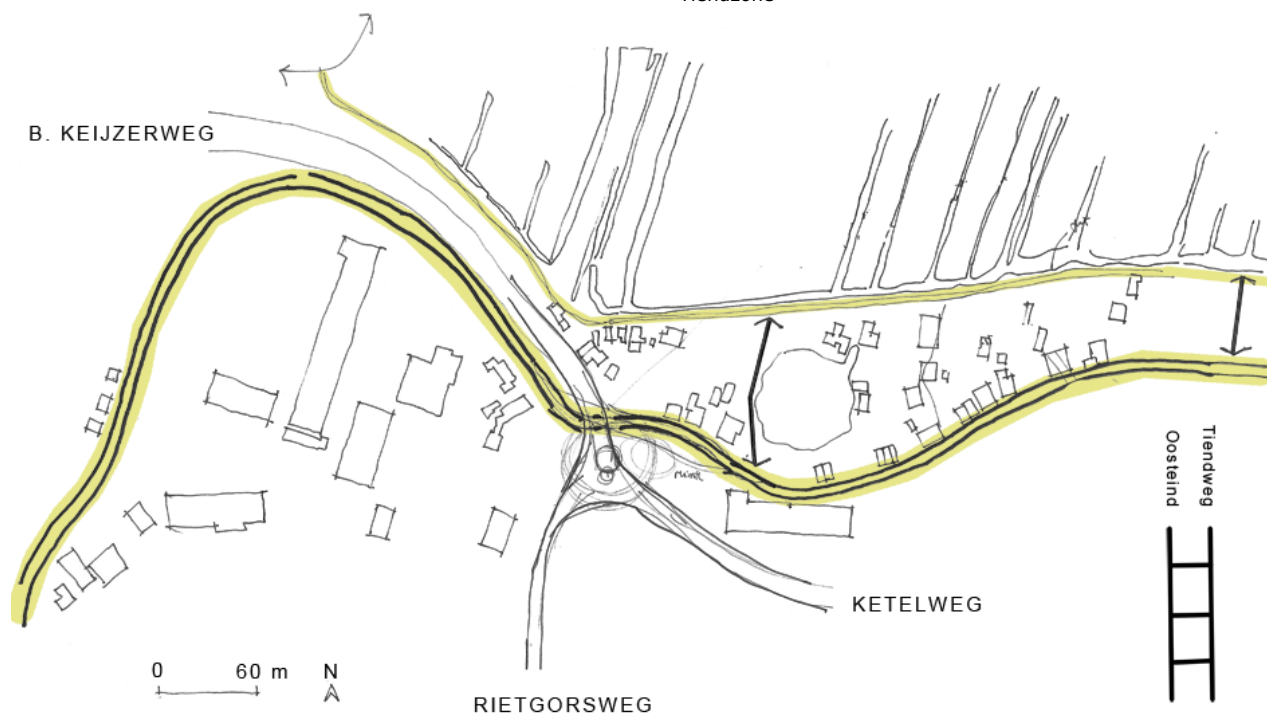
F Rotonde Ketelweg / Tiendzone

Bij Oosteind zijn er twee belangrijke opgaven: het verbeteren van de continuïteit en leesbaarheid van het dijklint en het verbinden van het dijklint met de achterliggende Tiendzone.

Een hechtere verbinding met de Tiendzone kan Oosteind en Matena nadrukkelijker met de landschappelijke kwaliteit binnendijks verbinden. Door het maken van een zogenaamde ladderstructuur worden het Oosteind en de Tiendzone met elkaar verbonden voor wandelaars en eventueel fietsers. De sporten van de ladder, de dwarsverbindingen, kunnen aangelegd worden op percelen van de gemeente. Alternatief is een pad over eigen terrein van een dijkbewoner, als deze daaraan wil meewerken.

Bij de rotonde van de Ketelweg kan de continuïteit van het dijklint hersteld worden door de oversteek van het dijklint over de Burgemeester Keizerweg los te koppelen van de driesprong van grote verkeerswegen. Dit is waarschijnlijk een toekomstbeeld voor de langere termijn, als er noodzaak en middelen zijn om het kruispunt te vernieuwen.

Schets met wensbeeld oversteek dijklint en ladderstructuur met Tiendzone

Het Perenlaantje in Hendrik-Ido-Ambacht is een landelijke voetgangersroute tussen de Veersedijk en het oude lint Vrouwgeleenweg.

Boerenlandpad: boer stelt agrarisch land open voor wandelaars en kan hiervoor een vergoeding krijgen bij provincie.

G Oosteind / Matena

Aan Oosteind en Matena was vóór de aanleg van Bedrijventerrein Oosteind het dijklint wel aan twee kanten bebouwd. Aanleg van het bedrijventerrein heeft het karakter van dit deel van de dijk drastisch veranderd. Basis voor het in juni 2013 vastgestelde bestemmingsplan Bedrijventerrein Oosteind is verzachting aan de randen. Beplanting tussen dijk en bedrijventerrein kan hieraan bijdragen.

Linksboven: historische luchtfoto Oosteind met aan twee zijdes bebouwing.

Linksonder: huidige situatie

Rechts: Fotomontage Matena met in de berm tussen het dijklint en het bedrijventerrein een structuur van kleine bomen. Deze passen bij de maat en schaal van het dijklint en nemen zicht op de bedrijfsebouwing weg. Deze bomen kunnen de 'gaten' vullen tussen bestaande bomen die hier nu staan.

5 De kralen aan de ketting: de dijkbebauwing

5.1 De dijkbebauwing als kralen aan de ketting

De gebouwen op de dijk zijn als de kralen van een ketting: ze zijn allemaal anders, maar vormen ook een herkenbaar geheel. Een parel aan een ketting met glazen kralen is mooi, maar wijkt teveel af om aan de ketting te passen. Het is een eenvoudig beeld van wat we willen met de dijkvisie: de spanning definiëren tussen de ruimte die er is voor verschil en de regels die worden gehanteerd om de samenhang op het dijklint ook in de toekomst te kunnen waarborgen. Dit hoofdstuk beschrijft de kenmerken van de dijkbebauwing - de kralen en de ketting - en de uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw op het dijklint.

Dijk en lint

Een belangrijke karakteristiek van de kralen is dat het een bijzondere typologie bebouwing is, namelijk dijkbebauwing. Het woord dijklint geeft al informatie over de ruimtelijke kwaliteiten van de ketting. In de eerste plaats is het een dijklint, wat verwijst naar de relatie met de rivier en het landschap en wat duidt op hoogteverschil en binnendijks en buitendijks gebied. Het hoogteverschil en hoe hiermee wordt omgegaan is een heel belangrijke kwaliteit van het dijklint.

In de tweede plaats is het een dijklint. Van Matena tot Noordhoek vormt de dijk een doorgaand, bebouwd lint. Een lint wordt gekenmerkt door losse bebouwing en een ontwikkeling per perceel. Het dijklint is langzaam gegroeid, door de eeuwen heen veranderd. Dat levert een heel gevarieerd straatbeeld op, afwijkend van bijvoorbeeld een straat in

de uitbreidingswijken waar rijen woningen of hele straten projectmatig zijn ontwikkeld.

Kromming van de dijk

De dijk in Papendrecht volgt in grote lijnen de kromming van de rivier. Vanuit het ontstaan van het lint is dit een heel logisch principe. Vanuit de beleving van de panden is deze kromming magnifiek. Je ziet de panden in een gesloten straatbeeld. Een deel van de panden zie je van opzij een deel van de panden zie je aan de voorzijde. Tegelijkertijd zorgt de kromming dat je de panden niet waarneemt als pand, maar als een reeks van panden (in jargon een ensemble). Vanuit deze kwaliteit is het van belang dat de afzonderlijke bebouwing in hoogte, kapvorm, gevelindeling en uitstraling past in het geheel.

Historisch straatbeeld Visschersbuurt. De kromming van de dijk is goed zichtbaar. Bron: Stichting Dorpsbehoud

Ruimte voor vernieuwing

Door de eeuwen heen is er steeds verbouwd en nieuw gebouwd op de dijk. Ook nu en in de toekomst blijft behoefte aan verandering. Dit hoofdstuk beschrijft hoe verbouw en nieuwbouw kan plaatsvinden op een manier die past bij de dijk. Aan de hand van tien karakteristieken beschrijft dit hoofdstuk hoe het dijklint zich onderscheidt van andere plekken in de gemeente. Per karakteristiek zijn uitgangspunten voor verbouw en nieuwbouw benoemd. De bijbehorende toelichting legt de 'logica' van de dijk uit.

Een deel van de karakteristieken is ook af te lezen uit de kaartbladen in de atlas van het dijklint. De atlas brengt de huidige situatie van het dijklint in beeld en vormt een belangrijke basis bij beoordeling van initiatieven.

Straatbeeld van een woonstraat in een uitbreidingswijk.

Tien karakteristieken als leidraad bij verbouw en nieuwbouw op het dijkclint

5.2 Het dijkhuis reageert op het hoogteverschil

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- Het hoogteverschil wordt (veelal) binnen het pand opgelost, dit maakt de zo typerende dijkwoning
- Dit vraagt om een op de locatie ontworpen woning en dus geen cataloguswoning
- Het basis dijkhuis heeft een eenvoudige rechthoekige plattegrond.
- Vergroten van het basisvolume gebeurt op een manier die past bij de dijkarakteristiek.

Typisch dijkhuis op de Visschersbuurt.

Karakteristiek

Dijktypologie

Dijkwoningen vormen een bijzonder type woningen, doordat ze reageren op het hoogteverschil van de dijk. Het dijkhuis in zijn meest pure vorm is een huis op de kruin van de dijk met een (gedeeltelijke) extra laag op polderniveau. Een dijkhuis oogt daardoor vaak kleinschalig aan de straatkant, maar blijkt vaak ruim. “De verrassing zit achter de voordeur.” Een goed voorbeeld van een typisch dijkhuis in Papendrecht is Visschersbuurt 134. Het woongedeelte op niveau van de dijk zorgt voor levendigheid en contact met de dijk. Via de benedenlaag heeft de woning contact met de tuin en het erf op polderniveau.

Niet alleen het hoogteverschil, maar ook het verschil tussen binnendijks en buitendijks is in de woningen aan de dijk terug te vinden. Buitendijks waren lager gelegen delen van de woning niet beschermd bij hoog water, waardoor daar bijvoorbeeld bijkeukens gesitueerd waren, die niet zo snel onherstelbare schade opliepen bij overstroming. Binnendijks is het hoogteverschil groter dan buitendijks wat extra bouwhoogte oplevert.

Het basis-dijkhuis heeft een eenvoudige rechthoekige plattegrond en vormt de basis die in veel gevallen later is uitgebreid. Dat uitbreiden van een dijkhuis kan op verschillende manieren.

De kap kan naar beneden doorgetrokken worden. Benedendijks wordt een laag met kap aan de woning toegevoegd. De kap glooit mee met het talud van de dijk, waardoor het profiel van de dijk als het ware in de woning herhaald wordt.

Voor vergroten van het volume kan ook aan de achterkant tegen het basis-dijkhuis aan een apart

volume gebouwd worden. Dat kan een volume met een kap haaks op de kap van het basishuis zijn, wat een T-plattegrond oplevert, of een volume met een eigen kap in lengterichting. Dit is in Papendrecht veelvuldig toegepast voor de bouw van boerderijen.

Een dijkhuis waarvan de kap haaks op de dijk staat, is ook wel in diepenterichting verlengd, of is achter een dijkhuis (in de diepenterichting) een nieuw volume gebouwd. Dit is vooral toegepast bij boerderijen en bedrijfsbebouwing op diepe percelen.

De vergroting van de basiswoning is afleesbaar, omdat het totaal is opgebouwd uit verschillende deelvolumes. Die onderverdeling in bouwmassa's wordt versterkt door verschillen in materialisering tussen de verschillende deelvolumes.

Uitbreiding door verlengen kap

Uitbreiding door verdubbelen kap

Uitbreiding door in lengterichting doortrekken kap

Uitbreiding door toevoegen volume met dwarskap

5.3 De gevel is vertikaal ingedeeld en met zorg vorm gegeven

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- De gevelindeling is vertikaal gericht.
- De voorgevel maakt een 'front' aan de dijk.
- De woning (en het woongedeelte) is op de dijk georiënteerd.
- Bij verbouw, herbouw of nieuwbouw worden de gevels met zorg ontworpen.
- De vormgeving oogt ambachtelijk en sober.
- De voorgevel wijkt in vormgeving en detaillering vaak af van de zijgevels en achtergevel.
- Materialen en kleuren zijn natuurlijk en afgestemd op de omgeving
- Ontwerp van gevels hoeft niet historiserend te zijn, maar is wel gebaseerd op de dijkkarakteristiek. Een eigentijdse vertaling van deze karakteristiek kan bijdragen aan een gevarieerd dijklint.

Karakteristiek

De voorgevel van dijkbebouwing vormt een visitekaartje van het pand. Het pand maakt een 'front' naar de dijk. De voorgevel is vaak veel opener en formeler en voornamer vorm gegeven dan de zij- en achtergevels. De voordeur en de hoge ramen van de woonkamer vormen het gezicht van de woning en zorgen voor oriëntatie op de dijk.

De gevelindeling (in vaktermen gevelgeleding) is vertikaal gericht. Bij panden met de kap dwars op de dijk zie je vaak dat de voorgevel hoger is vorm gegeven dan strikt noodzakelijk. Dit draagt ook bij aan verticaliteit van de voorgevel.

In de gevels aan de dijk zitten zelden balkons, erkers, afdakjes of andere uitkragingen. Wel kan een voordeur iets terugliggen ten opzichte van de gevel. De gevel staat vrij strak aan de dijk en het voorerf. Dat versterkt het 'front' dat de gevel vormt. Met bijvoorbeeld een erker begeeft het pand zich als het ware het voorerf op en wordt het 'front' afgezwakt.

Aan de dijk staan veel panden die eind 19e, begin 20e eeuw zijn gebouwd. Deze zijn vaak met zorg en grote ambachtelijkheid gebouwd, wat aan de gevels goed is af te lezen. De stijkenmerken uit die periode zijn niet uniek voor dijkbebouwing en komen daarom niet aan de orde in dit hoofdstuk.

In de gevelindeling is traditioneel de functie van de achterliggende gebouwdelen afleesbaar. Bijvoorbeeld grotere ramen bij het woongedeelte, kleine ramen bij een stal en grote luiken naar een hooizolder. Dit draagt bij aan de verschillen in de voor-, zij en achtergevels.

Een bijzonder detail in dijkpanden zijn smalle, hoge ramen in de zijgevel, vrijwel tegen de voorgevel aan. Vanuit die ramen hebben bewoners zicht op de straat en het zorgt voor extra lichttoetreding in de woning.

Verticale indeling. Functies afleesbaar. Sober.

Voorgevel wijkt af van zijgevel. Smalle ramen in zijgevel.

Rijker vormgegeven. Zorgvuldig gedetailleerd.

5.4 Het dijkprofiel is altijd herkenbaar

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- Bij herbouw of nieuwbouw blijft het dijkprofiel zichtbaar en herkenbaar.
- Hoofdgebouwen staan op kruinhoogte en reageert op het hoogteverschil van de dijk.
- Er wordt niet aangedijkt, dit geldt zowel voor bebouwing als erfinrichting.
- Parkeren vindt plaats op eigen erf, bij voorkeur benedendijks
- Afwatering van regenwater vanaf de dijk gaat via de privépercelen.

Dijkprofiel herkenbaar door groentalud en kapvorm.

Afwatering langs trap en helling naar beneden.

Hoogteverschil zichtbaar door positie bebouwing.

Hoogteverschil voelbaar en beleefbaar voor verkeer.

Niet wenselijk: aandijking (voorbeeld Gouderak).

Karakteristiek

De dijk zelf en dan met name het hoogteverschil, vormt natuurlijk hét basissenmerk van het dijklint. Hoewel de dijk soms zeer dicht bebouwd is, is dat hoogteverschil steeds zichtbaar tussen de bebouwing en bij de dijkstoepen. Het hoogteverschil is bijvoorbeeld zichtbaar in de trappen en hellingen naast de bebouwing. Door het hoogteverschil kijk je óver de tuinen en óver het achterliggende gebied heen.

Het hoogteverschil is niet alleen zichtbaar, maar ook voelbaar wanneer je van benedendijks de dijk oploopt of fietst. Je kruist het dijklint niet onopgemerkt.

Binnendijks is het hoogteverschil groter dan buitendijks. Binnendijks gaat het peil tot op polderniveau en is het hoogteverschil al snel een complete woonverdieping; buitendijks blijft het hoogteverschil soms beperkt tot circa één meter.

Door het hoogteverschil kijk je over bijgebouwen op een achtererf (met een beperkte hoogte) heen. Wel heb je zicht op het dak van (lager gelegen) aanbouwen en bijgebouwen, waardoor deze een soort vijfde gevel vormen.

Op het zijerf is vaak een toegang naar het achtererf gemaakt in de vorm van een oprit of trap. Langs de trap is vaak ook een goot aanwezig. Die is nodig omdat op de dijk geen riolering ligt en afvoer van regenwater via de privépercelen plaats vindt. Die goten vormen daarom een heel typisch dijkdetail.

5.5 Ieder pand is anders

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

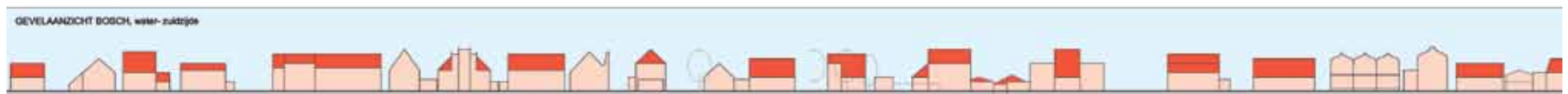
- Woningen of andere gebouwen worden pandsgewijs ontwikkeld.
- Bebouwing is veelal vrijstaand, dus geen aaneengesloten rijen.
- Een eigentijdse vertaling van de dijkarakteristiek kan bijdragen aan variatie op het dijklint.

Karakteristiek

Aan het dijklint is elk pand anders. De bebouwing varieert in maatvoering, in kapvorm en kaprichting (langs de dijk of haaks erop) en in vormgeving. Panden zijn in verschillende periodes gebouwd en variëren in bouwstijl. Vanuit de (oorspronkelijk) functie verschilt de typologie van panden. Naast woningen zien we woningen met een werkgedeelte, boederijen, bedrijfspanden en nog een enkele restant van

een (voormalige) werf.

Bebouwing is over het algemeen vrijstaand. Twee woningen onder één langskap vormen één herkenbaar geheel. Wanneer twee of drie woningen met dwarskap aan elkaar gebouwd zijn, hebben ze over het algemeen elk een aparte kap. Die geschakelde panden zijn identiek, maar wijken wel weer af van andere clusters aan de dijk.

Aanzicht Bosch: grote variatie aan woningen. Bron: Matthijs de Boer Stedenbouw

5.6 Tussen de bebouwing zijn doorkijkjes naar de tuinen en het achterland

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- Tussen de bebouwing zijn doorkijkjes naar het achterland; deze doorkijkjes zijn zoveel mogelijk open of groen ingericht.
- Bij herbouw of nieuwbouw van hoofdgebouwen, aanbouwen en bijgebouwen wordt rekening gehouden met de doorkijkjes.

Boven: doorkijkje op groene achtererven.

Links: smal doorkijkje naar achteren.

Karakteristiek

Doordat bebouwing aan het dijklint vrijwel allemaal vrijstaand op een kavel is gebouwd, zijn tussen de woningen doorkijkjes naar de tuinen en naar het achterland. De doorkijkjes zorgen voor transparantie in het lint. Dit draagt bij aan de beleving van het dijklint als landschappelijk gebied. Het groene karakter van het dijklint wordt in belangrijke mate gevormd door het zicht op tuinen. In die doorkijkjes heb je soms ook zicht op moestuinen, boomgaarden en landjes met wat kleinvee, waardoor je een indruk krijgt van de agrarische geschiedenis van Papendrecht.

Het zicht op de wijken achter het dijklint, of op de rivier, helpt in de oriëntatie. Het helpt om het dijklint in een mental map (een kaart die je in gedachten maakt van een gebied), aan de achterliggende wijken te verbinden.

Het karakter van de doorkijkjes verschilt binnendijks en buitendijks doordat binnendijks het hoogteverschil groter is. Binnendijks kijk je over bebouwing heen en buitendijks kijk je vaak tegen bebouwing aan. Wel is buitendijks soms zicht op de rivier of haven achter de dijk.

In het landelijke dijklint, zoals Oosteind en Matena, zijn de doorkijkjes veel breder en opener en groener; in het centraler gelegen dijklint, zoals aan Bosch en Westeind zijn de doorzichten smaller. Een open en/of groene invulling van de doorkijkjes versterkt de ervaring van losse bebouwing aan het lint en van het landelijke karakter van het lint. Met name in de landelijke delen van het dijklint, zoals Oosteind, komen kleinschalige aanbouwen aan de zijkant, zoals een 'klompenhok', van oudsher al voor. Door de beperkte breedtemaat zetten ze een doorkijk niet dicht.

Bijgebouwen op zij- en achtererf zijn kleinschalig en blokkeren de doorzichten niet.

Boven: doorkijkje naast dijkpand naar achterland.

Onder: montage van schutting die het doorkijkje dichtzet.

5.7 De voorgevelrooilijnen verspringen

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- Herbouw of nieuwbouw draagt bij aan de karakteristiek van verspringende rooilijnen aan de dijk. Bij nieuwbouw wordt een passende positie van de hoofdbebouwing gezocht ten opzichte van de omgeving.
- Het voorerf vormt een informele overgang tussen de voorgevel en de dijk.

Verspringende rooilijnen Kerkbuurt.

Plattegrond met analyse wisselende rooilijnen Westeind. Bron: Matthijs de Boer Stedebouw

Karakteristiek

Kenmerkend in het beeld van de dijk is dat de bebouwing niet strak op één lijn staat, de voorgevels (in jargon rooilijnen) verspringen ten opzichte van elkaar. Die wisselende rooilijnen dragen bij aan de variatie in het straatbeeld. Ze laten goed zien dat de dijk organisch gegroeid is en niet planmatig ontwikkeld.

De rooilijnen volgen in hoofdlijn de kromming van de dijk, maar doen dit niet heel strikt. Soms staat een pand in een iets afwijkende richting ten opzichte van de straat. (Zie tekening.) Bij diepere kavels zijn de sprongen in de rooilijn over het algemeen groter dan bij ondiepe kavels.

Door de wisselende rooilijnen wordt het straatbeeld soms verbreed of versmald en heb je af en toe zicht op een deel van een zijgevel. Ook is de manier waarop bebouwing aan de dijk verbonden is, door wisselende rooilijnen verschillend. Een woning die met de voorgevel vrijwel direct op de straat staat, heeft een heel andere relatie met die straat dan

wanneer daar enkele meters tussen ligt. Zo staat de kerk aan Kerkbuurt naar achteren ten opzichte van de naastliggende bebouwing en vormt de ruimte tussen kerk en dijk een soort plein.

De overgang tussen openbare ruimte en privéterrein is in het algemeen op de dijk niet scherp afgebakend. Vaak is niet duidelijk wat precies openbaar is en wat privé. Soms is het privéterrein met een hekje of haag afgescheiden van de openbare ruimte, maar het voorerf is niet (of zelden) als formele voortuin vorm gegeven.

Het overgangsgebied tussen straat en woning verschilt door de wisselende dieptematen. Deze voorerven zijn daarnaast op heel veel verschillende manieren ingericht, wat bijdraagt aan de rijke variatie aan het dijkfront.

Op sommige dijkdelen zoals Bosch en Kerkbuurt, staan woningen iets verdiept ten opzichte van het dijktafblad. Het voorerf vormt hier vaak wel een voortuin, waarin het dijktafblad zichtbaar blijft.

Typisch Papendrechts: rooilijn volgt niet strikt de kromming van de dijk.

Niet Papendrechts: rooilijn volgt strikt kromming van de dijk.

5.8 Bebouwing aan de dijk is kleinschalig

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- Verbouw of nieuwbouw draagt bij aan het kleinschalige karakter van het dijklint.
- Schaal van de bebouwing past bij de functie en in de omgeving. Of een pand past binnen de schaal van de dijk en de omgeving wordt onderzocht in aanzichten, straatbeelden en doorsneden.

Grotere uitbreiding naar achteren plaatsen.

Karakteristiek

Smalle panden, brede, hogere en lage, ze staan allemaal door elkaar op de dijk. In die verschillen in maatvoering zit één belangrijke constante en dat is kleinschaligheid van de bebouwing. In vakjargon heet dit dat de korrel van de bebouwing klein is. Belangrijk is dat tussen bebouwing verschil is, maar dat de samenhang van het geheel behouden blijft. Sprongen in de schaal van bebouwing zijn niet groot. Naast goothoogte en nokhoogte spelen ook verhoudingen in de maatvoering een rol. Een breed en laag pand, of smal en hoog, voegt zich gemakkelijker in het straatbeeld dan bijvoorbeeld een breed en hoog pand.

Zoals in 5.1 al genoemd werd, hoeft dijkbebouwing niet klein te zijn om toch in het kleinschalige karakter te passen. Het hoogteverschil van de dijk kan gebruikt worden voor extra volume in de bebouwing. Ook de positie ten opzichte van de dijk is van invloed op hoe een (relatief) grootschalig gebouw ervaren wordt. Door terugliggend ten opzichte van omringende bebouwing of benedendijks te bouwen, voegt een grotere massa zich goed in het straatbeeld.

Opdeling van relatief grootschalige bebouwing in deelvolumes, passend bij de dijkarakteristiek zoals beschreven in 5.1 zorgt er ook voor dat deze bebouwing toch past binnen het kleinschalige karakter van het dijklint.

Kappen zijn over het algemeen een zadeldak met een dakhelling tussen de 35 en 50 graden, zodat de gehele bouwhoogte beperkt blijft.

Het geheel van aan- en bijgebouwen oogt kleinschalig. Aan- en bijgebouwen hebben een lagere goothoogte dan het hoofdgebouw.

Schaal en functie

De functie van de bebouwing bepaalt mede de schaal. De grotere schaal van een kerk, boerderij, of werf, past bij de functie. De bijpassende typologie en vormgeving spelen ook een rol in de beleving van een groter gebouw in het geheel.

Wanneer een nieuwe functie in een bestaand pand niet mogelijk of haalbaar blijkt is herontwikkeling van een perceel mogelijk. Bouwmassa en bouwhoogte van een bedrijfsmassa kunnen niet zonder meer worden overgenomen als uitgangspunt voor woningbouw, omdat die schaal niet bij de woonfunctie en uitstraling past.

Niet passend op dijklint: grootschalig woongebouw.

5.9 Aan het dijklint wordt gewoond en gewerkt

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- Ontwikkelingen aan de dijk, zoals verbouw, nieuwbouw, functiewijziging, dragen bij aan variatie in functies aan de dijk. Hierbij wordt rekening gehouden met eisen ten aanzien van milieu, geluid en verkeer.
- Bij ontwikkelingen aan de dijk blijft de karakteristiek van een gevarieerd lint herkenbaar.

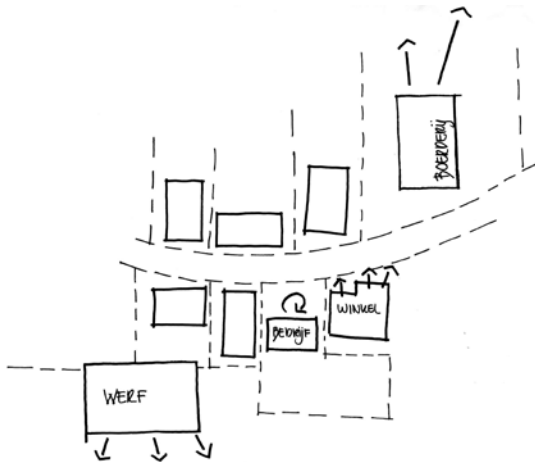
Karakteristiek

Variatie in het dijkbeeld zit niet alleen in het bouwen, maar ook in de variatie in functies aan de dijk. Het dijklint is van oudsher een woon- en werkgebied. Bedrijvigheid kan gekoppeld zijn aan een woning, of als zelfstandig gebouw aan de dijk staan.

Op buitendijkse gronden zijn aan het dijklint ook relatief grootschalige bedrijven gevestigd, in de meeste gevallen gaat het hier om riviergebonden bedrijvigheid.

Het dijklint ter plaatse van het Oude Veer maakt deel uit van het centrumgebied van Papendrecht.

Bij functiewijziging van bijvoorbeeld werven en boerderijen is hergebruik van bestaande gebouwen de beste garantie voor behoud van de karakteristiek. De geschiedenis van de functiemix blijft dan wel zichtbaar.

Functies en plek aan de dijk.

Restaurant Oude Veer.

Landwinkel Kerkbuurt.

Scheepswerf Kerkbuurt.

5.10 (Groene) erfinrichting draagt bij aan een landschappelijk dijklint

Uitgangspunten bij verbouw en nieuwbouw

- Inrichting van privé-erven draagt (als het even kan) bij aan een groen en landschappelijk dijklint.

Karakteristiek

De dijk vormt een landschappelijk lint in een verstedelijkt gebied en die landschappelijkheid is één van de kenmerken die de dijk uniek maken. Groen draagt natuurlijk in sterke mate bij aan die landschappelijkheid. De openbare ruimte op de dijk is beperkt en, in elk geval waar het dijklint ook een waterkerende functie heeft, is er geen ruimte voor aanplant van bomen.

De groene en landelijke uitstraling van het dijklint wordt in belangrijk mate bepaald door de beplanting op privé-erven aan de dijk. Leibomen op het voorerf, bomen en struiken die uitsteken ten opzichte van de schuine daken, heggen en hagen als erfafscheiding en groene doorkijkjes kleuren de dijk groen.

De invulling van het groen verandert naarmate het dijklint landelijker wordt. Bij Oosteind en Matena zijn bijvoorbeeld de hagen als erfafscheiding bepalend in het straatbeeld. De hagen passen bij de afscheiding van een weiland.

Heel kenmerkende details voor de dijk zijn de betonnen muurtjes en elementen voor het plaatsen van vloedschotten, die een rol speelden in de waterkering. De trappen naast de woning en de goten voor de afwatering zijn natuurlijk ook elementen op het erf die horen bij het dijklint.

Via de doorkijkjes is zicht op achtererven, waar in enkele gevallen ook nog een landelijke invulling aanwezig is, zoals een boomgaard, of een weilte met schapen of geitjes. Zeker de diepe percelen dragen bij aan de beleving van de dijk als landelijk gebied in een verstedelijkte polder. Daarom is het belangrijk dat de achtererven groen blijven.

Een bij het dijklint passende landelijke uitstraling van een oprit versterkt de kwaliteit van het lint. Dat betekent bijvoorbeeld dat de oprit niet over de gehele breedte verhard wordt, maar dat naast de (smalle) oprit nog groen of bijvoorbeeld grind ligt.

Een breed gazon past minder bij het landelijke karakter van het dijklint.

Inspiratie van boerenerven

In de Alblasserwaard vind je op boerenerven vaak karakteristieke formele boerentuinen aan de voorkant, met buxushaagjes rond lavendel, rozen of geraniums en daaromheen grind. Leibomen werden geplaatst als statussymbool en om schaduw te bieden aan de woning. Solitaire bomen op het erf werden aangeplant om de wind te keren, als bliksemafleider, voor houtproductie of voor de sier. Op boerenerven was altijd wel een moestuin te vinden en soms fruitboomgaarden.

Een groene erfinrichting heeft ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Begroeiing biedt diersoorten, zoals vogels, vlinders en egels een verblijfplaats.

Landschapsbeheer Zuid-Holland heeft informatie over de inrichting van boerenerven in veenweidegebied en geeft praktische tips voor (her-)inrichting en beheer van erven met respect voor de oorspronkelijke karakteristieken.

www.landschapsbeheer.com/zuidholland

5.11 Stoepen en stegen zijn de basis voor uitbreidingen op diepe percelen

Uitgangspunten bij nieuwbouw

- Bij eventuele grootschalige ontwikkelingen aan het dijklint, op een diep kavel of op enkele aan elkaar grenzende kavels, wordt de dijkarakteristiek versterkt door op een organische, dijkeigen manier te ontwikkelen. De karakteristiek van de stoep of steeg past daarbij.

Karakteristiek

Stoepen en stegen zijn bijzondere elementen aan de kralenketting. Ze vormen als het ware een stukje ketting dat als zijspoor aan de hele kralenketting is gehangen. De kenmerken van de gehele kralenketting gaan grotendeels ook op voor de stoepen. Door hun ligging, haaks op de dijk en (deels) beneden-dijks, is het hoogteverschil anders dan in dijkbebouwing.

De stoepen en stegen zijn net als het gehele dijklint organisch gegroeid. Dat betekent dat aan de stoepen vrijstaande panden zijn gebouwd, die panden onderling variëren en overwegend kleinschalig zijn. De stoepen zijn ontstaan door diepe percelen (of grotere stukken land) aan het dijklint op te delen en per kaveldel te bebouwen. Vanaf de dijk wordt een ontsluiting naar de percelen gemaakt, de stoep. De stoepen en stegen zijn niet altijd openbaar gebied, wat ze een besloten karakter geeft.

Het hoogteverschil is bij de stoepen heel goed zichtbaar door de opgang naar de dijk. Ook vormen de stoepen in het dijklint bijzondere doorzichten. Deze doorkijkjes blijven gegarandeerd open door de ontsluitende functie. Het zicht op de stoep zelf is voor het dijklint als geheel belangrijk. Gebieden als de Zalmsteeg vormen een soort in zichzelf gekeerd gebiedje, met een landelijk-dorpse uitstraling. Het groen van de privépercelen is in het dijklint vooral belangrijk als onderdeel van het zicht op een landelijk achterland.

Ook de stoepen waren van oudsher woon- en werkgebied. De naam Zalmsteeg geeft al aan dat hier vooral vissers woonden. Door het semi-openbare karakter van (enkele) stoepen krijgt de menging van functies wel gelijk een ander soort invulling. Het is geen plek waar je als vanzelf komt en op die manier publiek kunt trekken.

6 Toekomst van de waterkering

In dit hoofdstuk zijn mogelijke invullingen geschetst van dijkversterkingen aan Noordhoek en Kerkbuurt. In het verleden zijn dijkversterkingen vaak een bedreiging geweest voor de bebouwing op het dijklint. Door nieuwe technieken en een meer integrale benadering van waterveiligheid en ruimtelijke ordening kan dijkversterking juist ook samengaan met versterken van ruimtelijke kwaliteit. Daar zet deze dijkvisie op in.

Het dijklint van Papendrecht was vanoudsher onderdeel van de dijkkring (tegenwoordig dijkkring 16) die om de Alblasserwaard heen ligt en de waard beschermt tegen hoogwater. Bij de dijkverzwaringen vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw is de waterkering waar dat mogelijk was rondom voormalig buitendijks gebied gelegd. Enkele delen van het historische dijklint fungeren nog steeds als bescherming tegen het water. Dat zijn Noordhoek (en klein stukje van het Westeind), Kerkbuurt, Visschersbuurt en Nanengat.

In het Deltaprogramma wordt onderzocht hoe Nederland in de komende eeuw beschermd moet worden tegen hoogwater. Klimaatverandering kan leiden tot zeespiegelstijging en grotere pieken en dalen in de rivierwaterafvoer. De verwachting is dat in de periode tot 2100 in Papendrecht de dijken verzaamd moeten worden. Hoe groot de opgave voor de Papendrechtse dijkvakken zal zijn is nu nog onzeker. Wel is duidelijk dat een traditionele dijkversterking voor met name Kerkbuurt ruimtelijke gevolgen zal hebben voor het dijklint en historische bebouwing.

In de eerste studies naar de opgaven voor de Alblasserwaard-Vijfheerenlanden wordt een opgave

genoemd van ongeveer een halve meter ophogen van de dijk bij Kerkbuurt en circa een meter aan Noordhoek. De verwachte opgave vanuit het Deltaprogramma is in dit hoofdstuk naast de uitgangspunten van de dijkvisie gelegd.

Kerkbuurt

Kerkbuurt is het historisch waterfront van Papendrecht. Met dit prachtige stuk dijklint moet zorgvuldig worden omgegaan. De rivieroever kan wel toegankelijker gemaakt worden voor wandelaars, zoals ook beschreven is in hoofdstuk 4 over de openbare ruimte. Vanuit de opgaven van het Deltaprogramma

en de dijkvisie is een idee geschetst hoe op de Kerkbuurt een dijkversterking opgepakt kan worden met behoud van het historische karakter.

Bij een dijkversterking wordt de dijk niet alleen hoger, maar ook veel breder. Dat zou aan Kerkbuurt ten koste gaan van de historische bebouwing. Daarom is een kistdam geschetst, waarbij de constructie voor de versterking zorgt. De dijk kan opgehoogd worden zonder verbreding van het talud binnendijks.

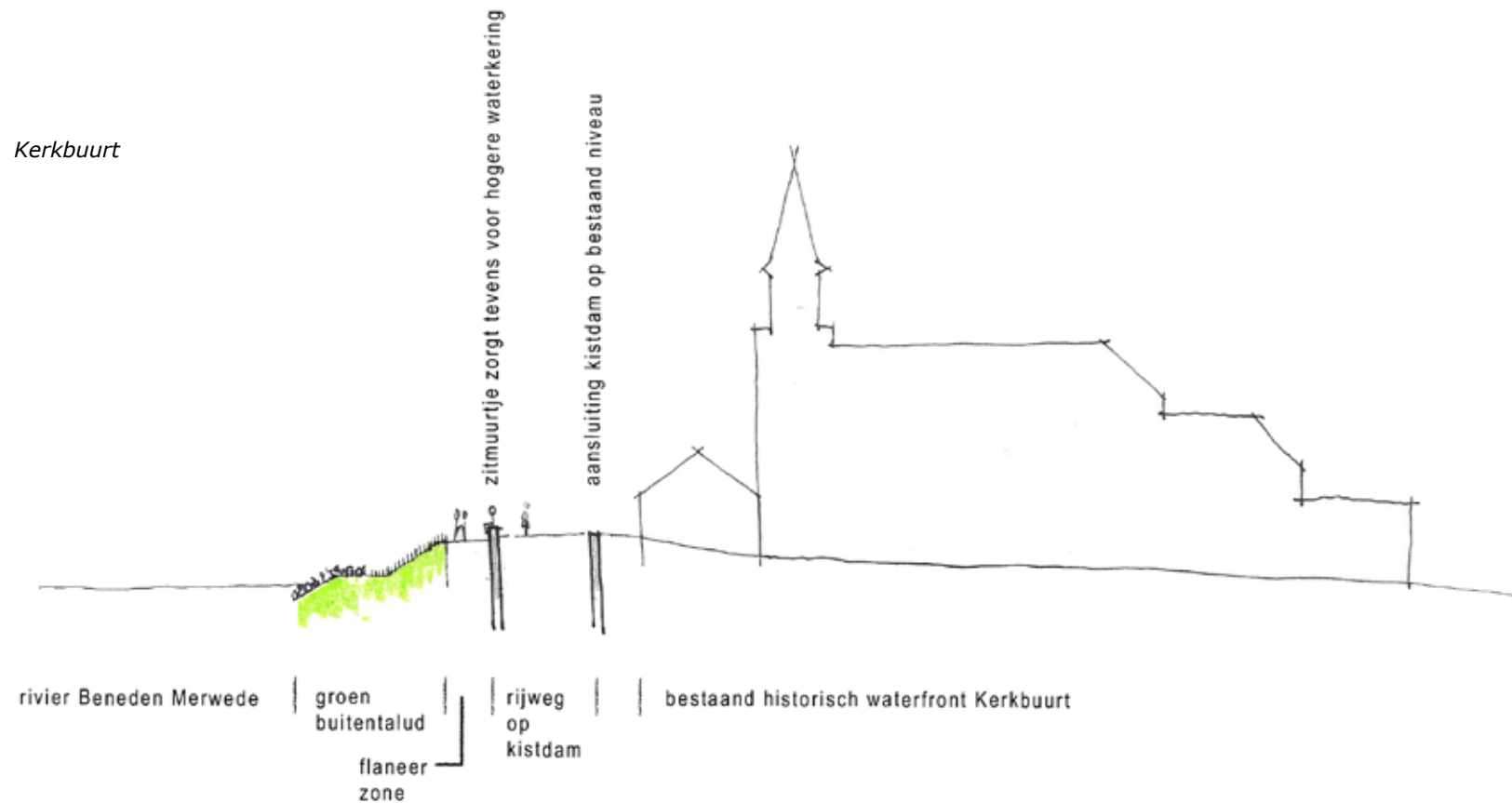
Noordhoek

Aan Noordhoek is de verwachte opgave van het Deltaprogramma groter, namelijk circa een meter. Noordhoek is na de vorige dijkverzwaring een kale, en waaierige, dijk. Vanuit de dijkvisie is de opgave voor Noordhoek om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren en om deze plek voor wandelaars en fietsers aantrekkelijker te maken. Ook hier zou een constructie in de dijk ervoor kunnen zorgen dat de dijk verhoogd kan worden zonder grote verbreding. In combinatie met die constructie kunnen woningen gebouwd worden aan Noordhoek, waardoor hier weer een ruimte gevormd wordt.

Beslissingen over de opgaven in het Deltaprogramma worden op nationaal niveau genomen. Daarna geeft het rijk de waterschappen de opdracht voor eventuele dijkverzwaringen. Vanuit de waterschappen wordt daarna in overleg met alle betrokken overheden de opgave verder opgepakt.

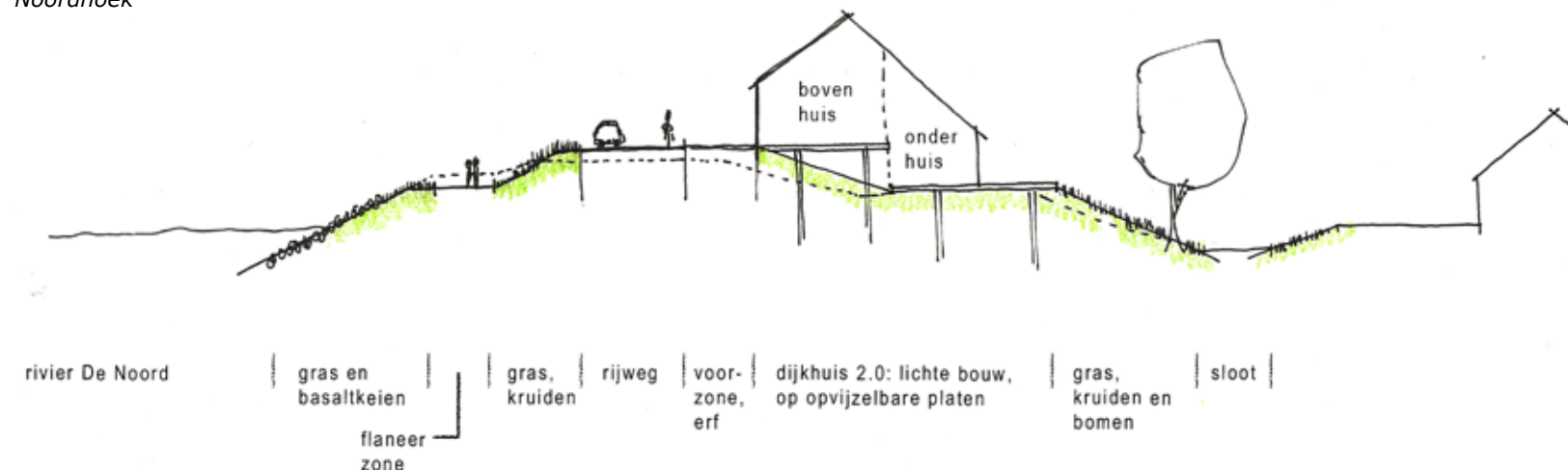
Meer informatie over het Deltaprogramma is te vinden op de website van de Deltacommissaris en van het Deltadeelprogramma:
www.deltacommissaris.nl
www.delta-programmamarijnmondrechtsteden.nl

Kerkbuurt

Doorsnede met schetsidee voor een toekomstige dijkversterking van de Kerkbuurt. Hier is uitgegaan van een verhoging van ongeveer 0,5 m in 2100 en de omvorming tot zogenaamde deltadijk. Door toepassing van een kistdam met een verhoogde muur aan de rivierzijde kan de bebouwing blijven staan, blijft het uitzicht op de rivier vanaf de bebouwing behouden en wordt een wandelpromenade langs de rivier gerealiseerd.

Noordhoek

Doorsnede met schetsidee voor de toekomstige dijkversterking van de Noordhoek. Hier is uitgegaan van een ophoging van ongeveer 1 m in 2100. Het bestaande flauwe en groene dijkprofiel is als uitgangspunt genomen. Aan de buitenzijde is lager bij de rivier een wandelpad gemaakt. Aan de polderzijde staan opvijzelbare dijkwoningen.

7 Kansen voor de toekomst: Noordhoek

7.1 Van Noordhoek naar Noordzicht

Met nieuwe dijkbebouwing wordt de Noordhoek weer onderdeel van het dijklint en krijgt Papendrecht een gezicht aan de rivier de Noord.

Vanuit deze stelling is in dit hoofdstuk verkend welke mogelijkheden het opnieuw bebouwen van de Noordhoek biedt. Buiten biedt het kansen voor herstel van de Noordhoek, van 'uithoek' naar een mooie Papendrechtse plek aan de Noord met een bijzonder woon- en werkmilieu. Hier op papier biedt het de mogelijkheid om de uitgangspunten uit de voorgaande hoofdstukken te testen.

Ook zonder bebouwing zijn er kansen om de Noordhoek meer kwaliteit te geven. Deze landschappelijke variant wordt beschreven in hoofdstuk 4.4.

Achtergrond

Tot de jaren negentig van de vorige eeuw was de Noordhoek een bebouwde dijk en onderdeel van het historische lint dat door Papendrecht slingert. Door dijkversterking in de jaren negentig is de bebouwing op de Noordhoek vrijwel geheel verdwenen. Tegenwoordig is de Noordhoek een vrij kale dijk met buitendijks een aantal bedrijfskavels en op de kruin een doorgaande weg naar het Fokkerterrein. De Noordhoek is nu geen aantrekkelijke ruimte: op de dijk voel je je verloren en bij de rivier kun je nauwelijks komen. De plek heeft wel veel potentie: het uitzicht op de rivier en de recent ontpolderde Sophiapolder is mooi en de Noordhoek is een belangrijke schakel

voor langzaam verkeer over land tussen Dordrecht / Papendrecht en Alblasserdam / Kinderdijk. De waterbus tussen Dordrecht en Rotterdam legt hier aan.

Noordhoek als bebouwde dijk, ongeveer 100 jaar geleden.

7.2 Toekomstschets Noordhoek

Stel dat op een zeker moment in de toekomst de milieubelemmeringen op de Noordhoek kleiner worden. Waarom zou er dan geen gemengd werk- en woonmilieu kunnen ontstaan op de Noordhoek? Met nieuw te bouwen dijkhuizen aan de binnenzijde van de dijk.

Compositie

De huizen staan dicht op elkaar vanaf Westeind en langs de rivier; richting Hoogendijk staan de huizen op steeds grotere afstand van elkaar en wordt het beeld steeds groener. Op het open stuk langs de Noord krijgt Papendrecht een nieuw waterfront. Door dit bebouwde waterfront ontstaat hier een nieuwe, beter begrensde ruimte. De Kerkbuurt, het historische waterfront van Papendrecht aan de Merwede, is het perfecte voorbeeldproject.

Een bijzondere voorziening, bijvoorbeeld een restaurant, versterkt de reden om naar deze plek toe te gaan. Net zoals de Grote Kerk deze betekenis heeft voor de Kerkbuurt.

Waterkering

De nieuwe dijkhuizen worden zo gebouwd dat ze flexibel zijn ten aanzien van toekomstige aanpassingen aan de waterkering of zelfs een bijdrage leveren aan het robuuster maken van de waterkering. Aan de rivierzijde komt een flaneerzone waar mensen kunnen genieten van het uitzicht op de rivier en de overkant en waar de waterbus aanlegt.

De draad: de openbare ruimte

Door de nieuwe bebouwing aan de binnenzijde neemt de logica van 30km/h-gebied toe. Stoepen en andere dijkopgangen verbinden de nieuwe Noordhoek met het groenblauw netwerk en de buurten van Papendrecht. Aan de rivierzijde is een flaneerzone met uitzicht op Sophiapolder. Een nieuw pad over de kruin van de dijk verbindt de Noordhoek met de Hoogendijk.

De kralen aan de ketting: de dijkbebouwing

De ontwikkeling van Noordhoek kan geleidelijk, waarbij 'dijkkavels' aan particulieren uitgegeven worden. De verkaveling biedt beperkte bouwvlakken voor een kleine korrel, met wisselende rooilijnen en wisselende tussenruimtes. Op de kavels kunnen particulieren aan de hand van de karakteristieke uitdrukking geven aan hun eigen dijkhuis, of kan een voorziening of kleinschalig en niet overlast gevend bedrijf gevestigd worden.

Op deze plek worden dijkwoningen van de toekomst gebouwd die rekening houden met eventuele dijkverzwaringen. Woningen zijn bijvoorbeeld opkrikbaar zoals aan Visschersbuurt, of zorgen juist met de constructie van de woning voor versterking van de dijk.

Programma en fasering

Een grove rekenoefening: de lengte van Westeind tot de twee huizen is 1,4 km. Stel dat er een gemiddelde bebouwingsdichtheid van 7 kavels per 100 m wordt gemaakt. Dit is ongeveer de dichtheid van Oosteind. Dan kunnen er 98 woningen worden gebouwd. De dijkkavels kunnen heel geleidelijk worden uitgegeven, passend bij het tempo van de markt. Er kan begonnen worden vanaf Westeind en dan langzaam worden verder ontwikkeld naar het noorden.

De ruimte langs de Merwede wordt gemaakt door de bebouwing van de Kerkbuurt.

8 Vervolg

8.1 Vervolg dijkvisie

De dijkvisie is opgesteld om invulling te geven aan enkele ambities uit de Structuurvisie Papendrecht 2020, zoals het herkenbaar en beleefbaar maken van historische structuren, het versterken van de relatie tussen centrum en rivier en het ontwikkelen van een doorgaand voet- en fietspad langs de dijk en rivier. In deze visie zijn vooral uitgangspunten benoemd en ideeën geschetst voor betere herkenbaarheid en continuïteit in zowel de openbare ruimte als de bebouwing van het dijklint. Dit hoofdstuk beschrijft hoe die uitgangspunten en ideeën kunnen bijdragen aan de ambities uit de Structuurvisie.

Verhaal uitdragen

In deze visie is in het kort een overzicht gegeven van de geschiedenis van Papendrecht en het dijklint en zijn de karakteristieken van de dijk en de dijkbebouwing beschreven. Die beschrijving van karakteristieken vormt een belangrijk inspiratiekader voor wie wil investeren. De dijkvisie, of delen uit de dijkvisie, zal aan wie wil bouwen, verbouwen of ontwikkelen worden meegegeven. Daarmee kunnen we partijen uitnodigen om bij te dragen aan de kwaliteit van het dijklint.

De dijkvisie is als gemeentelijk beleidskader opgesteld en dient als zodanig uitgedragen te worden. De visie vormt de basis voor verdere gemeentelijke planvorming en inspiratiekader voor andere overheden.

8.2 Openbare ruimte

De gemeente is verantwoordelijk voor de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. In het hoofdstuk over de draad, de openbare ruimte, zijn ambities en ideeën geschetst om het dijkkarakter in de openbare ruimte te versterken en de continuïteit van het dijklint te vergroten. De visie vormt een inspiratiekader bij toekomstige initiatieven.

In het hoofdstuk over de openbare ruimte is al aangegeven dat de ontvlechting van het dijklint met de gebiedsontsluitingswegen in het Bereikbaarheidsplan aan de orde zullen komen. Enkele ideeën uit deze visie zullen in het Bereikbaarheidsplan verder onderzocht worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om de aansluiting van Noordhoek op de Hoogendijk en de verkeerscirculatie rondom het centrum.

Daarnaast schetst de dijkvisie ideeën voor wandelpaden en achterlandverbindingen aan met name Noordhoek en Kerkbuurt. Deze stukken dijklint vormen allebei een prachtig front aan de rivier, maar de kwaliteiten voor met name voetgangers kunnen verbeterd worden. De ambitie om een fraaie route buiten, langs en op de dijk te realiseren is ook verwoord in de Visie op het groenblauwe netwerk. Het is een veelgehoorde wens van bewoners en recreanten. Verbeteren van de kwaliteiten voor met name wandelaars vraagt geen heel grote investeringen, maar draagt wel bij aan betere verblijfskwaliteit op een voor Papendrecht belangrijke plek. De dijkvisie zal als inspiratiekader gebruikt worden bij initiatieven en ontwikkelingen in de openbare ruimte.

De ambities uit de visie kunnen op verschillende manieren tot aanpassingen op de dijk leiden. Een belangrijke manier is om mee te liften met regulier beheer en onderhoud. In de loop van jaren kan dan binnen reguliere budgetten voor beheer en onderhoud de inrichting op delen van het dijklint vernieuwd worden. Daarnaast kan de gemeente andere partijen met initiatieven die passen in de dijkvisie faciliteren. Tot slot kan de gemeente de haalbaarheid van enkele ambities onderzoeken.

Meeliften

In deze visie schetsen we een bij de dijk passende inrichting van de kruin en het talud van de dijk. Om dit te verwezenlijken zal gewerkt moeten worden vanuit bestaande budgetten voor beheer, onderhoud en vervanging van de openbare ruimte. Wanneer (grootschalig) beheer wordt opgepakt kan werk met werk gemaakt worden en kunnen de ideeën uit de dijkvisie als inspiratiekader gebruikt worden voor een eventuele herinrichting.

Vanuit de gemeentelijke begroting wordt op basis van de meerjarenonderhoudsplanung geld gestort in Voorzieningen voor onder andere asfalt, groot onderhoud, integraal beheer (IBOR), etcetera. Elk jaar worden voor de begroting de projecten, gefinancierd vanuit die voorziening, gepland. Dit is het moment waarop de ideeën vanuit de dijkvisie ingebracht kunnen worden.

Om de kansen die de bestaande beheerprogramma's bieden optimaal te benutten is het belangrijk dat de afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling bij het opstellen van de onderhoudsplannen voor het volgend jaar geïnformeerd wordt en vroegtijdig gewenste ontwikkelingen in kan brengen. De dijkvisie vormt daarbij de inspiratiebron voor herinrichting van een stuk dijklint.

Meeliften met reguliere (onderhouds-)werkzaamheden is op de dijk minder gemakkelijk dan bij andere straten in Papendrecht. De planning voor groot onderhoud aan wegen gaat in beginsel uit van vernieuwing van de riolering. Daarnaast is er de voorziening asphalt, voor werkzaamheden die niet aan de riolering gekoppeld zijn. Onder de dijk ligt geen riool, zodat de mogelijkheden om werk met werk te maken beperkt blijven tot groot onderhoud van bijvoorbeeld het asphalt. Wegenplannen beschrijven hoe het beheer en onderhoud van verhardingen in een bepaalde periode wordt gerealiseerd.

In het hoofdstuk over de openbare ruimte zijn ook ideeën geschetst voor bijzondere lantaarns op de dijk. Verlichtingsmasten gaan normaliter 30 tot 40 jaar mee en worden daarna vervangen. Voor de armaturen is die periode korter, namelijk circa 20 jaar. Wanneer masten of armaturen vervangen moeten worden kunnen de mogelijkheden onderzocht worden om het dijkarakter te versterken met bijzondere lantaarns op de dijk.

Voor herinrichting van het talud kan een andere manier van groenbeheer een bijdrage leveren aan een dijkkeigen beplanting als gras met kruiden. De stukken dijklint die deel uit maken van de huidige waterkering zijn in eigendom bij het Waterschap Rivierenland. Het waterschap is verantwoordelijk voor het beheer, maar het praktische beheer wordt gedaan door de gemeente. De ideeën vanuit de dijkvisie zullen ingebracht worden bij het op te stellen groenbeleidsplan en bij beheerplannen. Zo kunnen sommige ideeën binnen de reguliere budgetten voor groenbeheer en in de loop van jaren tot uitvoering worden gebracht. In een groenbeleidsplan worden de groenstructuren op wijkniveau gedefinieerd. Daarin worden zowel de structuur als beplantingstypen bepaald. Ook wordt hierin een koppeling gemaakt met de waterstructuur en met recreatie (wandelpaden, vaarroutes, speelplekken en parken). In beheerplannen wordt uitvoering gegeven aan het beheer van alle groenelementen in Papendrecht.

Kansen

In de nabije toekomst zijn er kansen voor veranderingen aan de dijk. Zo moet de riolering op het Eiland vervangen worden. Deze grootschalige ingreep raakt aan het centrum en biedt kansen om één of meerdere kruispunten op een bij het dijklint passende manier in te richten. Die herinrichting kan aansluiten op de inrichting van de woonstraten op het Eiland. Daarmee kan zowel de (verkeerskundige) functie als de ruimtelijke structuur van die straten en van het dijklint herkenbaar en leesbaar gemaakt worden.

Bij het kruispunt van het dijklint met de Edelweisslaan moet binnenkort het riool vervangen worden dat op deze plek de dijk kruist. Dat biedt kansen om dit kruispunt daarna anders in te richten op basis van ideeën uit zowel de Dijkvisie als de Visie op het groenblauwe netwerk en zo de gewenste continuïteit van het dijklint te verbeteren. Om deze kansen te kunnen benutten, zullen de ideeën uit de visie verder uitgewerkt moeten worden tot een schetsontwerp met raming van de kosten.

Faciliteren

De waterkering is in eigendom van het waterschap. Voor kleine en grotere ingrepen op en aan de dijk zullen we het waterschap uitnodigen een bijdrage te leveren aan de ambities van de gemeente met betrekking tot het dijklint.

Ideeën over verbindingen van de dijk naar het achterland via bijvoorbeeld voetpaden, kunnen ook op terrein van particulieren gerealiseerd worden. De gemeente zal initiatieven van particulieren met een positieve grondhouding benaderen en beoordelen op de bijdrage die geleverd wordt aan de visie.

8.3 Bebouwing

Haalbaarheid onderzoeken

Kleinschalige ingrepen kunnen als 'quick win' opgepakt worden.

Verbeteren van de achterlandverbindingen bij Kerkbuurt sluit aan bij de ideeën voor het verbeteren van de omgeving rond het Grote Wiel zoals deze in de Visie op het groenblauwe netwerk zijn geschetst. In die visie is aangegeven dat verkend moet worden in hoeverre het verbeteren van de omgeving en uitstraling van het Grote Wiel ook raakt aan belangen en ambities van het Waterschap. Mogelijk kan in gezamenlijkheid het project verder worden uitgewerkt.

Een verdere uitwerkingen van de schetsen in de dijkvisie zijn ook aan te raden voor projecten waar subsidiemogelijkheden zijn. Wanneer een mogelijkheid voor bijvoorbeeld co-financiering zich aandient, is geen tijd meer voor verder uitwerken van de ideeën. De Provincie Zuid-Holland biedt vaak subsidiemogelijkheden voor fietsroutes die deel uitmaken van het provinciale fietsnetwerk. Ook wordt sinds begin 2013 door verschillende partijen gewerkt aan verbetering van de oeverkwaliteit van de Noord en Beneden Merwede in het kader van de Waterdriehoek. De Waterdriehoek, het gebied tussen Dordrecht, Kinderdijk en de Biesbosch is één van de erfgoedlijnen van de Provincie Zuid-Holland. De partijen werken gezamenlijk en met co-financiering van de provincie aan het verbeteren van de aantrekkelijkheid, toegankelijkheid en zichtbaarheid van het gebied. De komende jaren zal onder andere nog gewerkt worden aan betere fiets- en wandelroutes, aanpak van kwaliteit van de oevers en vorming van ondernemersnetwerken. Door slimme samenwerking kunnen doelen en investeringen verweven worden en kan meer bereikt worden.

In deze dijkvisie zijn tien karakteristieken en uitgangspunten voor verbouw en nieuwbouw beschreven voor dijkbebouwing. Deze karakteristieken en de opgenomen uitgangspunten geven iemand die wil bouwen of verbouwen aan het dijklint een beeld van de gewenste ruimtelijke kwaliteit. De visie kan ook hier als inspiratiekader functioneren.

De dijkvisie vormt geen juridisch toetsingskader voor bouwplannen. Pas als de uitgangspunten zijn vertaald in een bestemmingsplan of beheersverordening liggen deze vast voor eigenaren en gebruikers. Bouwplannen moeten naast het bestemmingsplan ook voldoen aan redelijke eisen van welstand; een bouwplan wordt getoetst aan het gemeentelijke welstandsbeleid.

Op dit moment gelden voor het dijklint vijf bestemmingsplannen en beheersverordeningen. Deze plannen bevatten verschillende regelingen voor het gebruiken en bebouwen van gronden.

Met de vastgestelde dijkvisie ligt er een goede basis voor een op te stellen bestemmingsplan voor het gehele dijklint. Hiermee kan eenduidigheid en uniformiteit in de regelgeving voor het gebied worden bereikt. Met één bestemmingsplan wordt tevens op een juiste manier aangesloten bij actuele wetgeving om cultuurhistorie expliciet onderdeel uit te laten maken van een bestemmingsplan.

In het bestemmingsplan moet een evenwichtige regeling terechtkomen die enerzijds mogelijkheden biedt de gewenste kwaliteit aan het dijklint uit te bouwen en anderzijds ongewenste ontwikkelingen inperkt. Het zal onmogelijk blijken alle in de dijkvisie beschreven karakteristieken en uitgangspunten één-op-één in bestemmingsplanregels te vertalen. De beschreven gewenste ruimtelijke kwaliteit voor de bebouwing van het dijklint is niet in absolute criteria of normen uit te drukken. Ruimtelijke kwaliteit is niet toetsbaar, maar moet worden beoordeeld. Hier-

bij is ruimte voor interpretatie en afweging aan de hand van een beoordelingskader. De dijkvisie kan als beoordelingskader dienen. Een belangrijke stap is om de dijkvisie toe te lichten bij de Welstandscommissie om daar de beschreven uitgangspunten en karakteristieken uit te dragen.

Naast de bouwregelgeving van de gemeente geldt ook regelgeving van andere overheden, zoals het waterschap. Het waterschap is verantwoordelijk voor beheer en onderhoud van de dijken en het watersysteem in Papendrecht. Het waterschap heeft een verordening opgesteld waarin staat wat gedaan moet worden, wat gedoogd moet worden en wat niet mag bij een water of bij een dijk. Deze verordening heet de keur. Op delen van het dijklint die een waterkerende functie hebben zijn alle handelingen in en bij dijken verboden, tenzij hiervoor toestemming (in de vorm van bijvoorbeeld een watervergunning) is van het waterschap.

A De Keur

De Keur

Waterschap Rivierenland is verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud van de dijken en het watersysteem in Papendrecht. Het waterschap heeft een verordening opgesteld waarin staat wat gedaan moet worden, wat er gedoogd moet worden en wat níet mag bij een water of bij een dijk. Deze verordening heet de Keur. De keur is van toepassing op de zones bij wateren en bij het deel van het dijklint dat een waterkerende functie heeft.

Vanuit de Keur zijn alle handelingen in en bij wateren en dijken verboden, tenzij hiervoor toestemming (in de vorm van bijvoorbeeld een watervergunning) is van het waterschap. Zo heeft u bijvoorbeeld een watervergunning nodig om te kunnen (ver-/her-) bouwen, hekken en schuttingen te mogen plaatsen en beplanting aan te brengen. Ook als u geen werkzaamheden wilt uitvoeren heeft u met de keur te maken. In de Keur staan namelijk ook gedoog- en onderhoudsplichten voor perceelegeigenaren en bewoners langs de dijk.

Meldingsplicht

Voor sommige werkzaamheden die weinig invloed op de waterkering hebben, heeft u geen vergunning nodig, maar geldt wel een meldingsplicht. U moet deze activiteiten melden bij het waterschap, waarna u schriftelijk toestemming krijgt. Het gaat dan bijvoorbeeld om activiteiten als klein onderhoud aan erfverharding, interne verbouwing van bestaande panden en het plaatsen van dakkapellen. Deze activiteiten en de voorwaarden waaraan ze moeten voldoen voor toestemming, staan beschreven in de Algemene Regels behorend bij de keur.

Watervergunning: nee, tenzij

Voor activiteiten waarvoor geen melding gedaan kan worden, is een watervergunning noodzakelijk. (Ook als het werk vanuit de Wabo “vergunningsvrij” is.) U krijgt geen watervergunning, tenzij u kunt aantonen dat u met de activiteiten de belangen van het waterschap niet schaadt én kunt aantonen dat de activiteit noodzakelijk is (dat u een belang heeft). In de beleidsregels bij de keur staat beschreven onder welke voorwaarden het waterschap vergunning kan verlenen voor werkzaamheden.

De legger

Welke delen van Papendrecht tot “de dijk” behoren, staat weergegeven in de legger van het waterschap. In de legger staat aangegeven waar de kernzone van de dijk ligt (de feitelijke dijk) en waar de beschermingszones van de dijk liggen (het gebied rondom de dijk waar werkzaamheden nog wel invloed hebben op de dijk). De breedte van deze zones is afhankelijk van verschillende factoren (waaronder de opbouw van de ondergrond) waardoor de kern- en beschermingszones niet overal even breed zijn. In de kernzone gelden zwaardere restricties op werkzaamheden dan in de beschermingszones. De legger kunt u vinden op de website van het waterschap.

Werkzaamheden op en bij de dijk

Wie op of bij een dijk werkzaamheden wil uitvoeren (bijvoorbeeld (ver)bouwen of een erfafscheiding wil plaatsen) moet altijd controleren wat wel en niet is toegestaan bij het waterschap en of een watervergunning nodig is. Hiervoor kunt u contact opnemen met het waterschap.

Voor alle regelgeving van het waterschap (over onder andere werkzaamheden op of bij dijken) verwijzen wij naar het waterschap: www.waterschaprivierenland.nl/.

Papendrecht

Markt 22
3351 PB Papendrecht
Postbus 11
3350 AA Papendrecht
tel: 14 078
www.papendrecht.nl